

Aristotelinen psykologia myöhäiskeskiajan Erfurtissa

Toimittanut ja kääntänyt Pekka Kärkkäinen

12. joulukuuta 2012

Sisältö

Lukijalle	5
Sielusta yleisesti	7
Sielun määritelmä ja kyvyt	7
Onko sielu psykologian varsinainen ja asianmukainen aihe?	11
Aistisielu	15
Järkisielusta	17
Järkisielusta yleisesti	17
Onko ymmärrys passiivinen kyky?	17
Tuleeko ihmisen ymmärryksen olla riisuttu kaikesta ymmärryksen sisällöstä ennen ymmärtämistä?	20
Onko ihmisen ymmärrys aineeton eli aineesta erillinen?	21
Onko potentiaalinen ymmärrys pelkkää potentiaalisuutta?	23
1 Tuleeko aktuaalisen ymmärtämisen vuoksi olettaa aktiivinen ymmärrys?	27
2 Ajattelun eli ymmärryksen kyvystä	31
3 Jäävätkö ymmärryksen muodot jäljelle ymmärtämisen jälkeen ja ovatko ne reaalisesti erillisiä ymmärtämisestä ja ymmärryksestä?	37
4 Ymmärryksen muodoista	39
5 Ovatko ymmärryksen muodot reaalisesti erillisiä ymmärrystapahtumasta ja ymmärryksestä?	41
6 Toimiiko ymmärrys muotojen varastona aktuaalisen ymmärtämisen lakattua?	43
7 Arvostelukyky	45
8 Tahto	51
9 Voiko halu olla toiselle halulle vastakkainen?	53
10 Sielunkykyjen toiminta käytännössä	57

Lukijalle

Tämä tekstikokoelma on syntynyt kevätlukukaudella 2004 Helsingin yliopiston Teologisessa tiedekunnassa pidettyjen luentojen yhteydessä. Luentojen otsikkona oli “Lutherin psykologia-nopinnot” ja siinä käsitellyt tekstit ovat peräisin Lutherin filosofianopettajilta Jodocus Trutfetterilta ja Bartholomaeus Arnoldi de Usingenilta. Näiden lisäksi mukaan on otettu otteita Johannes Carnificis de Lutrean vuonna 1482 Erfurtissa painetusta kommentaarista Aristoteleen kirjaan *Sielusta*. Teosten painoasua monipolvisine jaotteluineen on pyritty jäljittelemään modernin typografian keinoin.

Käännöksessä latinan *intellectus* ja siitä johtuvat *intelligere* ja *intellectio* on käännetty johdonmukaisesti sanoilla ymmärrys, ymmärtäminen ja ymmärrysakti pyrkien näin säilyttämään termin teknisen luonteen. Vastaavasti *cognoscere* ja *cognitio* on käännetty käsittämiseksi ja käsitykseksi, vaikka näitä suomen sanoja ei yleisesti käytetäkään kaiken tyyppisen kognitiivisen toiminnan yhteydessä.

Useimmat tekstit ovat käännöksiä alkuteksteistä, mutta osasta kysymyksiä on ainoastaan referoitu määritelmien ja vastaväitteiden sisältö. Näissä tapauksissa asiasta on mainittu lähteen ilmoittamisen yhteydessä.

Kirja on tehty tulostettavaksi kaksipuolisena.

Sielusta yleisesti

Sielun määritelmä ja kyvyt

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN, *Compendium naturalis philosophie* (1507)

Viides traktaatti

Traktaatin nimenä on “Sielusta”, koska se vastaa Aristoteleen samannimistä teosta. Siinä käsitellään yhdistettyjen sielullisten ruumiiden sielua ja sen kykyjä sekä toimintoja. Se alkaa seuraavasti:

Sielu on elimillä varustetun luonnollisen aineellisen kappaleen ensimmäinen aktuaalisuus, jolla on elämä kyvyissään.

Kun edellä olevassa traktaatissa on määritelty liikkuva sekä yhdistetty aineellinen kappale elävissä olennoissa, käsitellään edelleen yhdistettyjen sielullisten aineellisten kappaleiden sielua.

Tekstin alusta huomautettakoon ensiksi, että sielu voidaan ymmärtää kahdella tavalla.

Sielu ymmärretään

- ensimmäiseksi laajassa merkityksessä tarkoittaen mitä tahansa muotoa, joka on vitaalisten toimintojen periaate. Näin entisaajan kirjoittajat kutsuivat Jumalaa maailmansieluksi ja Aristoteles Taivaasta -teoksen toisessa kirjassa kutsui intelligenssejä taivaan sfäärien sieluiksi. Näin termiä ei tule ymmärtää tällä kertaa.
 - Toiseksi ankarassa merkityksessä tarkoittaen sellaista muotoa, joka saa nimensä elävöittämisestä ja tämä on kahdenlainen.
 - * Ruumiista irrallinen kuten kuoleman jälkeen ruumiista eronnut järkisielu, joka ei ole ruumiin aktuaalisuus aktuaalisen inherenssin kautta, vaan sillä on kyky inherenssiin. Tästä ei ole kyse tällä kertaa.
 - * Ruumiiseen yhdistynyt, jollainen on ruumiissa aktuaalisesti inheroiva sielu, joka sieluttaa eli elävöittää ruumiin. Tätä kuvataan tekstissä.

Toiseksi huomattakoon, että aktuaalisuudella on neljä merkitystä, kuten käy ilmi liikkeen määritelmän yhteydessä. Näistä kahdessa voidaan sielu ymmärtää tässä yhteydessä, nimittäin

- toisessa merkityksessä, jossa se ymmärretään inherenssin kohteen täydellisyytenä. Sielu näet inheroi ruumiissa, jonka se tekee aktuaaliseksi eli täydellistää ja elävöittää.
- Neljännessä merkityksessä, jossa se ymmärretään toiminnan periaate, koska sielu aikaansaa elämän toimintoja ruumiissa, jolle se antaa muodon

Kolmanneksi huomattakoon että aktuaalisuus voidaan käsittää ensimmäiseksi kahdessa mielessä, nimittäin yksinkertaisesti ja suhteessa olevana.

- Yksinkertaisesti aktuaalinen on ensimmäinen sellainen aktuaalisuus, joka on ennen kaikkea muuta aktuaalisuutta, ja näin ainoastaan Jumalaa kutsutaan ensimmäiseksi aktuaalisuudeksi, koska vain hän on ikuinen eikä mikään ole yhtä ikuinen hänen kanssaan katolisen totuuden mukaan.
- Suhteessa olevana aktuaalisuus on ensimmäinen
 - suhteessa subjektiin, jonka se tekee aktuaaliseksi ja jolle se antaa muodon, jonka mukaan materian kvalifioiva dispositio on ensimmäinen aktuaalisuus, koska se edeltää substantiaalisen muodon saapumista, koska aktiivisten aktuaalisuus toteutuu vain ennalta valmistautuneissa toiminnan kohteissa Sielusta -teoksen toisen kirjan mukaan.
 - * suhteessa siitä lähteviin toimintoihin ja näin sielua kutsutaan ensimmäiseksi aktuaalisuudeksi suhteessa sen vitaalisiin toimintoihin, joita kutsutaan toisiksi aktuaalisuuksiksi.

Neljänneksi huomattakoon, että ne, jotka ajattelevat samassa yhdistetyssä substanssissa olevan useita substantiaalisia muotoja käsittävät ruumiin (aineellisen kappaleen) eri tavoin kuin päinvastoin ajattelevat.

- Ne, jotka ajattelevat, että on useita substantiaalisia muotoja samassa yhdistetyssä substanssissa, käsittävät aineellisen kappaleen aineesta ja muodosta koostuvaksi, kuten Skotus ja hänen kannallaan olevat ajattelevat.
- Ne, jotka ajattelevat, että samassa yhdistetyssä substanssissa on vain yksi substantiaallinen muoto ymmärtävät aineellisen kappaleen aineeksi, jota kutsutaan kappaleeksi kvantiteetin kategoriassa, koska se on ulottuvaista tai substanssin kategoriassa samansuuntaisen viivan tavoin koska se on yksinkertainen substanssi eikä aineesta ja muodosta koostuva. Näin sen ymmärtävät autuas Tuomas ja via modernan yleinen puhetapa.

Tällainen aineellinen kappale on kahdenlainen, nimittäin elimillä varustettu ja epäorgaaninen.

- Epäorgaaninen on sellainen, jolla ei ole eri tehtäviin tarkoitettuja erilaisia elimiä kuten kappale maata tai kiveä; kultaa tai hopeaa.
- Elimillä varustettu on sellainen, jolla on eri tehtäviin tarkoitettuja erilaisia elimiä, ja tämä on kahdenlainen, nimittäin
 - luonnollinen on sellainen, jonka luonto on tehnyt määrätynlaiseksi ja muovannut kuten puu kappaleena ja eläimen ruumis. Puussa näet juuret imevät ravinteita, oksat tuottavat hedelmiä ja lehdet synnyttävät niitä. Eläimessä taas silmät näkevät, korvat kuulevat ja niin edelleen.
 - * keinotekoinen on sellainen, jonka sen tekijä on muovannut ja tehnyt määrätynlaiseksi ulkoisin keinoin kuten puusta tai kivistä veistetty Herkuleen patas. Tätä sanotaan orgaaniseksi kappaleeksi tietyssä suhteessa, koska se ei ole orgaaninen toiminnan vaan ulkoisen olemuksensa puolesta.

Viidenneksi huomattakoon, että elämää on kahdenlaista, nimittäinen ensisijaista ja toissijaista.

- Ensisijaista on se, joka tuottaa vitaalisia toimintoja, kuten itse sielu, joka varsinaisesti toimii vitaalisesti.
- Toissijaista on vitaalinen toiminto, joka aiheutuu ensisijaisesta elämästä kuten kasvin aineenvaihdunta, aistiminen, liikkuminen paikasta toiseen. Tästä määritelmä puhuu, koska ruumiilla on sielun välityksellä kyky toissijaisen elämän toteuttamiseen.

Kuudenneksi huomattakoon, että jonkin kyky toissijaiseen elämään voidaan ymmärtää kahdella tavalla, nimittäin välittömän ja välillisen kyvyn merkityksessä.

- Välittömän kyvyn merkityksessä sellaisella ruumiilla sanotaan olevan kyky toissijaiseen elämään, joka kykenee tuottamaan vitaalisia toimintoja ilman siinä ensin tapahtuvaa perustavanlaatuaista muutosta, jollainen on sielullinen ruumis, jolle sielu antaa vitaalisia toimintoja; aine ei nimittäin itsessään kykene mihinkään aktiivisuuteen, kuten käy ilmi Fysiikan ensimmäisestä kirjasta.
- Välillisen kyvyn merkityksessä sellaisella ruumiilla sanotaan olevan kyky toissijaiseen elämään, joka ei kykene vitaalisiin toimintoihin ilman siinä ensin tapahtuvaa perustavanlaatuaista muutosta, jollainen on sikiön ruumis, joka ei toimi vitaalisesti ennen kuin sikiön muoto katoaa ja sielu tulee tilalle.

Edelläsanotusta voidaan koota määritelmän merkitys: *sielu on luonnollisen eli luonnon valmistaman ja muovaaman ja elimillä varustetun eli elimiksi järjestetyn aineellisen kappaleen ensimmäinen aktuaalisuus* eli toiminnan periaate, *jolla on toissijainen elämä* välittömästi *kyvyissään* eli sielu on jonkin aineellisen kappaleen eläväksi tekevä substantiaalinen muoto.

Sillä on viisi kykyä: vegetatiivinen kyky, aistikyky, haluava kyky, kyky liikkua paikassa ja kyky ymmärtää.

Tässä käsitellään sielun kykyjä yleisesti ja niiden sanotaan aikaansaavan vitaalisia toimintoja sielullisissa ruumiissa, sillä sielu on substanssi, jonka välityksellä kykyjen sanotaan toimivan.

Tätä koskien huomattakoon ensimmäiseksi, että kyky kuvataan tässä siten kuin Filosofi tarkoittaa Metafysiikan viidennessä kirjassa: se on toisessa olevan tai toisesta peräisin olevan muutoksen periaate, ja se on kahdenlainen, nimittäin aktiivinen ja passiivinen.

- Aktiivinen kyky toisessa tai ikäänkuin toisessa tapahtuvan muutoksen periaate. Jokainen toimija toimii näet toisessa tai itsessään ikäänkuin toisena, kuten itseään parantavan lääkärin tapauksessa, joka toimii suhteessa itseensä sairaana ja tämä on kahdenlainen.
 - Ensisijainen aktiivinen kyky on sellainen, joka kykenee toimimaan niin, että se ohjaa toista toiminnassa ja vaikutuksen aikaansaamisessa.
 - Välineellinen aktiivinen kyky on sellainen, joka kykenee toimimaan toisen ohjauksessa kummankin toimijan läsnäollessa kuten on sepän ja hänen vasaransa tapauksessa, jossa seppä ohjaa vasaraa.

- Passiivinen kyky on kyky toisen tai ikäänkuin toisen aiheuttamaan muutokseen ja myös tätä on kahdenlaista.
 - Ensisijaineinen passiivinen kyky on sellainen, joka kykenee olemaan vaikutuksen alaisena niin, että se vastaanottaa itseensä subjektina vaikutuksen tai muutoksen kuten aine.
 - Välineellinen passiivinen kyky on sellainen, joka asettaa subjektin sellaiseen tilaan, että se voi vastaanottaa toimijan vaikutuksen eli se, jonka välityksellä subjekti ottaa vastaan vaikutuksen, jollainen on aineen järjestyneisyys.

Toiseksi huomattakoon, että tässä ovat kyseessä vain sielun aktiiviset ja ensisijaiset kyvyt, joiden suhteen on olemassa filosofien keskuudessa kaksi yleisintä käsitystä, joista yksi kuuluu vanhemmille ja toinen uudemmille filosofeille.

- Ensimmäinen on vanhempien eli autuaan Tuomaan, Egidiuksen ja muiden käsitys, että sielun kyvyt eroavat toisistaan ja sielusta reaalisesti ja että ne ovat sielun luonnollisia kykyjä ja toisen lajin kvaliteetteja, jotka virtaavat sielusta sen ollessa yhdistyneenä ruumiiseen. Tämä ei tapahdu kuitenkaan muutoksen vaan luonnollisen seuraamuksen ja yksinkertaisen emanaation kautta. Näistä osan subjektina on sielu, mutta osan koko yhdistetty substanssi.
 - Intellektin ja tahdon subjektina on vain sielu, koska näiden kykyjen toiminnot syntyvät ilman ruumista tai ruumiillista elintä.
 - Vegetatiivinen kyvyn, aistikyvyn ja paikallisen liikkumisen kyvyn subjektina on sekä sielu ja että ruumis, koska näiden toiminnot syntyvät ruumiillisen elimen välityksellä.
- Toinen on uudempien käsitys, jonka mukaan sielun kyvyt eivät eroa toisistaan eivätkä sielusta reaalisesti, eivätkä ne ole aksidentaalisia kvaliteetteja, jotka inheroivat reaalisesti sielussa tai koko yhdistetyssä substanssissa; sen sijaan ne ovat itse sielu, jota kutsutaan viidenlaisten toimintojensa perusteella viidellä kyvyn nimityksellä, koska tämän käsityksen mukaan sielu ja sen kyky eroavat toisistaan vain rationaalisesti. Sielu ja sielun kyky ovat yhtä ja ne eroavat vain tarkastelutavan suhteen, kuten käy ilmi selvitetäessä näiden termien konnotaatioita.
 - 'Sielu' tulee sielullistamisesta eli elävöittämisestä, minkä vuoksi se tarkoittaa tiettyä substanssia ja sisältää konnotaation siihen, että tämä substanssi sielullistaa ja elävöittää ruumiin, jossa se inheroii ja jonka aktualisuus se on.
 - 'Sielun kyky' tulee kykenemisestä, joten se tarkoittaa sielua ja sisältää konnotaation siihen, että tämä kykenee tuottamaan vitaalisia toimintoja sielullistetussa ja elävässä ruumiissa, ja koska aktiivinen kyky on vertaileva nimitys, niin aktiivisia kykyjä on yhtä monta kuin on vitaalisia toimintojakin. Näitä on viisi (vegetaatio, aistiminen, jne.) joiden perusteella sielua kutsutaan viidellä kyvyn nimityksellä (vegetatiivinen, aistiva, jne.).

Sielulla on siis monta kykyä, ei kuitenkaan olemuksellisesti, vaan tarkastelutavan suhteen ja nämä eivät ole sielussa reaalisesti vaan predikaatioina, sillä ne sanotaan tosina sielusta, kuten myöhemmin *Sielusta* -teoksen toisen kirjan yhteydessä käy ilmi.

Onko sielu psykologian varsinainen ja asianmukainen aihe?

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN: *Exercitium de anima* (1507)

Koskien teoksen *Sielusta* alkua kysytään:

Onko sielu psykologian (scientia de anima) varsinainen ja asianmukainen aihe (subiectum)?

Tämä kysymys johdattaa teoksen *Sielusta* sisältöön. Siinä oletetaan eräs asia ja kysytään toista, ja tämän mukaan kysymyksessä on kaksi osaa. Siinä oletetaan, että oppi sielusta, niin kuin Filosofi sen esittää, on opillista ja sen lisäksi tieteellistä. Edelleen siinä kysytään, onko sielu aihe, jonka mukaan näiden opillisten käsitysten kokonaisuus nimetään.

[Huomautuksia]

Kysymykseen vastattaessa on huomattava ensinnäkin oletetun asian suhteen, että tieteellinen tieto koostuu sellaisista opillisista käsityksistä, jotka puolestaan jakaantuvat käsittäviin ja totena pitäviin.

- Käsittävät opinkäsitykset ovat sitä, kun jokin käsitetään opillisesti eli tunnetaan käsitteellisesti, siis määritelmän tai todistuksen kautta. Sen suhteen Kommentaattori puhuu kolmesta menettelytavasta, jotka ovat määrittely, erottelu ja todistelu. Tällaista tietoa ovat Aristoteleen kirjoituksiin talletettu logiikka ja luonnonfilosofia. Niiden tiedon kohde on olio, joka voi olla erottelun tai todistelun johtopäätöksen tarkoittama asia, koska se käsitetään opillisesti erottelun tai todistelun johtopäätöksen kautta.
- Totena pidettäviin kuuluvat opinkäsitykset, joita pidetään tosina opillisesti, siis edeltävän todistelun perusteella. Sen suhteen on vain yksi menettelytapa, nimittäin todistelu. Tämä johtuu siitä, että tällainen tieto on tietoa johtopäätöksestä, kuten Filosofi sanoo Toisen analytiikan ensimmäisessä kirjassa, jossa hän tarkastelee totena pitävää tietoa. Käsitetäänhän jonkin olevan niin kuin johtopäätöksessä tarkoitetaan, ennen kuin johtopäätös uskotaan todeksi. Myönnämme siis jonkin silloin, kuin ymmärrämme sen todeksi.

Toiseksi huomattakoon, että totena pitävän tiedon kohde jakaantuu *via modernan* yleisen käsityksen mukaan lähimpään, etäisempään ja etäisimpään tiedettävään.

- Lähin tiedon kohde on se, jota lähinnä eli ensimmäiseksi ja välittömästi pidetään totena, kuten todistettu tai todistettavissa oleva johtopäätös, koska se on tosi lause, johon ymmärryksen totena pitävä akti välittömästi ja ensisijaisesti päättyy. Siitä millainen tiedettävän johtopäätöksen tulee olla, Filosofi opettaa Toisen analytiikan ensimmäisessä luvussa, että tieto koskee tosia, välttämättömiä ja ikuisia asioita, jotka eivät voi olla toisin.

Tämä siksi, että kontingentit ja singulaariset lauseet eivät ole johtopäätöksiä koskevan opin mukaisesti päättäviä, koska ne eivät ole pysyvästi todistettavia.

- Etäisempi tiedon kohde on se, jota pidetään etäisemmin eli välillisesti totena, sikäli kuin se on totuuden osa, kuten termi on johtopäätöksessä (esim. subjekti). Tämän vuoksi etäistä tiedon kohdetta kutsutaan myös tiedon osittaiseksi kohteeksi; kun kokonaisuutta pidetään totena, pidetään totena myös niitä osia, joista se on koostunut.
- Etäisin tiedon kohde on se, jota pidetään etäisimmin eli kaikista välillisimmin totena, kuten sitä kohdetta ja asiaa, johon tosi lause ja se subjekti viittaavat (significatur). Ne viittaavat samaan kohteeseen, sillä ei tule olettaa yhdistettyjä viittauksen kohteita (complexe significabilia) Gregorius Riminiläisen ja Heinrich von Langensteinin tavoin, kuten käy ilmi Fysiikan ensimmäisen kirjan selityksestä. Tämä ei ole sellaisenaan lause tai lauseen osa, koska se päättää etäisimmin ymmärryksen totena pitämisen aktin. Esi-merkki näistä voidaan nähdä seuraavasta tai samankaltaisesta todistuksesta.
 - Jokainen järjellinen eläin on nauramaan kykenevä;
 - jokainen ihminen on järjellinen eläin, joten
 - jokainen ihminen on nauramaan kykenevä.

Nämä kolme tiedon kohdetta tiedetään yhden tietämisaktin kautta, joka on johtopäätöksen totena pitäminen. Näin siksi, että kun johtopäätöstä pidetään totena lähinnä eli totuuden kokonaisuutena, samalla pidetään totena myös sen subjektia etäisempänä eli osatotuutena ja samoin myös sen osoittamaa asiantilaa sen etäisimpänä kohteena....

Kolmanneksi huomattakoon kysymyksen kannalta, että 'sielu' ymmärretään kahdella tavalla.

- Ensiksi absoluuttisesti substantiaalisena muotona riippumatta siitä kutsutaanko sieluksi jotain informoivaa vai kaiken ulkopuolella pysyvää. Tässä merkityksessä myös ruumiista eronnutta sielua kutsutaan sieluksi. Näin ei termiä tule käsittää nyt, koska vain metafysiikka tarkastelee asioita niiden absoluuttisten ominaisuuksien kannalta.
- Toiseksi konnotatiivisesti, jolloin se on jokin sellainen substantiaalinen muoto, jota kutsutaan sen informoimisen perusteella ruumista sielullistavaksi eli elävöittäväksi, ja jossa on vitaalisten toimintojen perusta. Näin Filosofi määrittelee sielun kyseessä olevan teoksen toisessa kirjassa sanoen, että se on ruumiin aktualisuus, joka saa aikaan toimimisen vitaalisesti. Näin termi tulee myös käsittää tässä yhteydessä.

Vitaalinen toiminto on sellainen, jonka perusteella elävä erotetaan elottomasta, kuten aineenvaihdunta, aistiminen, pyrkiminen, eteneminen ja ymmärtäminen....

Neljänneksi huomattakoon, että nimen antava aihe on kaikista yleisin termi kussakin kokonaisessa tieteenalassa, josta kyseinen tieteenala saa ulkoisen ykseyden ja jolla se erottuu toisista tieteenaloista, kuten tässä nyt oletetaan ja toisaalla laajemmin osoitetaan.

[Vastaus]

Kysymykseen vastataan kahdessa johtopäätöksessä.

Ensimmäinen johtopäätös

Psykologia on tiedettä sielusta, eli termiä 'sielu' koskevaa tietoa merkityksessä 'etäisen' ja 'etäisin' tiedon kohde. Tässä johtopäätöksessä on kaksi osaa.

- Ensimmäisessä halutaan termistä 'sielu' olevan tietoa merkityksessä 'etäinen tiedon kohde', koska se voi sisältyä todistettavaan johtopäätökseen ja voidaan siten tietää etäisesti.
- Toisessa halutaan tämän termin viittaamasta oliosta olevan tietoa merkityksessä 'etäisin tiedon kohde', koska se voi olla todistettavan johtopäätöksen ja sen subjektin viittauksen kohde, kuten seuraavassa tai vastaavassa todistuksessa.
 - Jokainen joka inheroi ruumiissa on ruumiin aktuaalisuus ja
 - sielu inheroi ruumiissa, joten
 - sielu on ruumiin aktuaalisuus.

Toinen johtopäätös.

Termi 'sielu' on konnotatiivisessa merkityksessä psykologian nimen antava aihe, koska siihen sopii aiheen määritelmä ja sen nimityksen peruste.

[Vastaväitteitä]

Vastaväite ensimmäiseen johtopäätökseen: Sielua ei voi käsittää, joten siitä ei voi olla tietoa. Ensimmäinen lause on tosi, koska sielua ei voi havaita, joten sitä ei voi käsittää. Päätelmä on tosi, koska mielessä ei ole mitään, mikä ei olisi ensin ollut havaintona Aristoteleen mukaan.

Vastaväite: Sielusta ei voi muodostaa mielikuvaa, koska se ei voi olla havainnon kohteena, joten sitä ei voi käsittää. Päätelmä on tosi koska jokainen ajatteleva tarkastelee asioita mielikuvien kautta, kuten kirjan Sielusta kolmannessa kirjassa sanotaan.

Vastaväite: Sielu ei käsitä itseään, siis se ei voi olla tiedon kohde. Alkuosan todistus: (a) ei itsensä eikä (b) minkään itseensä lisätyn kautta. (a):n todistus: ainoastaan Jumala käsittää itsensä; (b):n todistus: tämä johtaisi siihen, että myös se tunnettaisiin jonkin toisen kautta, josta seuraa loputon sarja, joka on kielletty Metafysiikan toisessa kirjassa.

Vastaväite: Mielenpiteiden kohde ei ole tiedon kohde (Toisen analytiikan 1. kirja) mutta sielu on mielenpiteiden kohde, koska sen olemuksesta on monenlaisia mielenpiteitä, joita Filosofi luettelee kyseessä olevan teoksen ensimmäisessä kirjassa.

[Vastaukset]

Sielua ei voi havaita sen oman muodon kautta, mutta sen voi havaita toiminnoistaan, joiden kautta voimme ajatella sitä. Toiminnasta voi päätellä toiminnan sisäisen syyn niin kuin muutoksesta voi päätellä materiaalisen syyn.

Sielusta yleisesti

Jokainen inhimillisellä järjellä ajatteleva tarkastelee asioita sellaisten mielikuvien kautta, jotka syntyvät joko (a) ajateltavasta asiasta itsestään tai (b) toisista asioista, jotka luonnostaan saavat ajattelemaan tätä. Siten liikkeen kautta voidaan ajatella ensimmäistä liikuttajaa ja elintoimintojen kautta voidaan ajatella sielua.

[Vastaus perustuu siihen, että sielu tuntee itsensä aktiensa kautta ja tietynlainen loputon regressio on sallittu].

[Vastaus perustuu siihen, että mielipideiden kohteesta tehdään samanlainen analyysi kuin edellä huom. 2:ssa tiedon kohteista].

Aistisielu

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN, Compendium naturalis philosophie (1507)

Haluava kyky on se, jolla jokin pyrkii yhdessä edeltävän käsityksen kanssa näennäistä tai olemassaolevaa hyvänsä kohti.

Tässä käsitellään sielun kolmatta kykyä, jota kutsutaan haluavaksi, ja joka edellyttää käsitämistä.

“...hyvänsä kohti”: tässä käsitellään tämän kyvyn kohdetta, joka on hyvä, sillä hyvä on se, mitä kaikki haluavat, kuten Filosofi sanoo Etiikan ensimmäisessä kirjassa.

“...näennäistä tai olemassaolevaa...”: tässä poissuljetaan luonnollinen halu, joka kohdistuu aina olemassaolevaan hyvänsä, koska sitä ohjaa erehtymätön toimija, ja tätä ei käsitellä nyt, vaan nyt puhutaan sielullisesta halusta.

“...yhdessä edeltävän käsityksen kanssa...”, nimittäin aistiin tai järkeen perustuvan käsityksen kanssa. Tässä käsitellään sielullisen halun kahta lajia, jotka ovat sensitiivinen ja intellektuaalinen halu, joista jälkimmäisen toinen nimi on tahto.

Tämän kyvyn suhteen huomattakoon ensiksi, että halu kuvataan näin: se on olion pyrkimys kohti olemassaolevaa tai näennäistä hyvänsä ja sitä on kahdenlaista, nimittäin luonnollista ja sielullista.

JODOCUS TRUTFETTER, Summa in totam physicen

Edelleen sanotusta voidaan johtaa kaksi [sensitiivisen] halun toiminnan lajia. Ensimmäinen on se, jolla se pyrkii, kulkee tai liikkuu kohti hyvää tai sopivaa, oli se todellista tai näennäistä (ja ennen kaikkea miellyttävää). Siten ihminen haluaa ruumiillisia nautintoja ja nälkiintynyt syötäviä hyviä asioita, aina siinä määrin kuin kultakin eläimeltä puuttuu sille kuuluvia hyviä asioita ja päämääriä. Tämän perusteella halua sanotaan himoitsevaksi (concupiscibilis) ja se tyyntyy vain yhteydessä siihen hyvään mitä se odottaa. Toinen halun laji on se, joka nousee pahaa vastaan, tai sitä joka estää tätä saavuttamasta hyvää ja se liikkuu kohti vaikeaa hyödyllistä tai arvokasta hyvää, vaikka se ei olisikaan miellyttävää, jollaista on kitkerä juoma. Tämän perusteella halua sanotaan vihaiseksi haluksi (irascibilis)...Näistä kahdesta sielun liikkeestä (affectio) nousee neljä sielun perustunnetta (affectio), nimittäin

ilo himoitsevasta, sillä iloitsemme läsnäolevasta hyvästä,
toivo himoitsevasta, sillä toivomme poissaolevaa tai tulevaa hyvää
suru tai murhe vihaisesta, sillä suremme läsnäolevaa pahaa
pelko vihaisesta, sillä pelkäämme poissaolevaa tai tulevaa pahaa.

Järkisielusta

Järkisielusta yleisesti

JODOCUS TRUTFETTER: Summa in totam physicen (1514), Y2r-3r.

Näiden monien lausumien ja erilaisten rationaalista eli intellektuaalista sielua koskevien mielipiteiden jälkeen seuraa nyt lausumia, jotka eivät ole mielipiteitä, vaan varmoja ja vakaita totuuksia, joita Kristukseen uskovien tulee ikuisen kadotuksen uhalla pitää totena.

Jumala luo kullekin muotoutuneelle ja asianmukaisesti valmistetulle ruumiille oman sille kuuluvan sielun, jonka jälkeen hän vuodattaa sielun ruumiiseen. Näin sielu yhdistyy omaan täydellistettävänsä reaalisen informoimisen kautta sen olemuksellisena muotona, jotta se siinä palvelen Jumalaa, Luojaansa tuottaisi suuremman sadon.

Se on aineeton, eikä rajoitu mihinkään ruumiinosaan, vaan vaikuttaa kaikissa sille kuuluvan ruumiin osissa samanaikaisesti kokonaisuudessaan. Se ei ole suurempi suuremmissa ruumiissa, eikä pienempi pienemmissä, vaan se on jakamaton ja osista koostumaton. Se ei myöskään muutu jäseniä leikattaessa tai amputoidessa, eikä se tällöin vetäydy pois, vaan lopettaa amputoidun jäsenen elävöittämisen.

Sielu ei myöskään kuole ruumiissa eikä tämän tuhoutuessa. Se ei siirry taivaallisiin, eläinten tai kasvien ruumiisiin eikä demoneihin; pysyen kuolemattomana se saa poistuttuaan ruumiista osakseen ansioittensa luonteen mukaisesti (ellei se jonkin hyvityksen velan vuoksi, joka on jäänyt veniaalisten tai kuolemansyntien anteeksiannon seurauksena joutu viipymään) joko jumaluuden kirkkaimman autuaan näkemisen tai sitten ikuisen kadotuksen rangaistuksen.

Lopulta lahjomattoman tuomarin saapuessa se vaetetetaan uudelleen siihen samaan ruumiiseen, jonka se kuolemassa jätti ja siinä se joko palkitaan hurskaudestaan tai sitä rangaistaan rikoksistaan ikuisesti.

Nämä totuudet perustuvat riittävän laajasti pyhiin kirjoituksiin sekä katolisten opettajien teoksiin, joita jokaisen kristityn tulee arvostaa paljon enemmän kuin kaikkea inhimillistä kokemusta, vakuuttelua tai miten tahansa vakuuttavaa todistelua.

Onko ymmärrys passiivinen kyky?

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN: Exercitium de anima (1507), referaatti

[Huomautuksia]

ymmärrys *intellectus* 1. sielun ominaisuus, joka saa aikaan ensimmäisten periaatteiden toteuttamisen (Etiikan 6. kirja) 2. kyky ymmärtää (inhimillinen, enkelien tai Jumalan

ymmärrys).

passiivisuus *passio* 1. olla rakentavan toiminnan kohteena (*salvativa*), joka täydellistää kohdetta, esim. kun sielu on ymmärrettävän asian vaikutuksen kohteena 2. olla tuhoavan (*corruptiva*) toiminnan kohteena, kuten silloin, kuin kohde menettää sille luonnostaan kuuluvaa (*conveniens*) ja vastaanottaa sille kuulumatonta, esim. veden lämpeneminen.

kyky *virtus* 1. aktiivinen tai passiivinen kyvykkyys (*potentia*) tai prinssiippi 2. moraalinen hyve (*virtus*).

Ihmisen ymmärrys on passiivinen kyky rakentavan passiivisuuden merkityksessä.

[Vastaväitteitä]

- Ymmärrys ei ole ymmärrettävän vaikutuksen kohteena, koska arvokkaampi (*nobilius*) ei voi olla arvottomamman toiminnan kohteena.
 - Toimija ei ole aina sinänsä arvokkaampi, vaikka se onkin toimintansa suhteen arvokkaammassa asemassa.
- Toimijan ja toiminnan kohteen tulee toimia samassa aineessa, joten mikään aineellinen ei voi vaikuttaa ymmärrykseen, joka on aineeton.
 - Tämä koskee toimintaa ja passiivisuutta vain tuhoavan toiminnan tapauksessa, esim. tuli, joka on lämmin ja aineellinen lämmittää ainoastaan aineellisia kappaleita.
- Ymmärrys on aktiivinen kyky suhteessa ymmärtämisen tapahtumaan; sama ei voi olla aktiivinen ja passiivinen; ymmärrys on muoto, joka aikaansaa toimintoja eikä toiminnan kohteena olemista.
 - Sama kyky voi olla aktiivinen ja passiivinen suhteessa samaan kohteeseen, jos kyseessä on eri näkökulma: ymmärrystä sanotaan passiiviseksi siinä suhteessa, että se vastaanottaa ymmärryksen; siinä mielessä, että se ymmärtää, sitä sanotaan aktiiviseksi.
- Jos ymmärrys olisi passiivinen kyky, siitä seuraisi, että ymmärtäminen olisi passiivinen tapahtuma, joka on kieliopin vastaista, jonka mukaan ymmärtäminen on aktiivinen verbimuoto ja ymmärretyksi tuleminen passiivinen ilmaisu.
 - 'Ymmärtäminen' voidaan ymmärtää kahdella tavalla: 1. aktiivisesti järjellä käsittämisenä, joka on aktiivinen muoto 2. passiivisesti ymmärryksen vastaanottamisena ja sen muuttamana olemisena, ja tässä mielessä se on passiivisuutta.
- Jos ymmärtäminen on passiiviista, on ymmärrettynä oleminen aktiivista. Tästä seuraa, että ensimmäisellä materiaalilla on aktiivisuutta, koska se on ymmärryksen kohde.

- Ymmärryksen kohteena olemiseen ei luonnonfilosofiassa kuulu passiivisuutta tai aktiivisuutta, vaan se kuvaa tiettyä suhdetta. Perustana oleva vastakohtia koskeva päättely ei kuitenkaan sovi suhteisiin, koska siitä, että isä on isäntä ei seuraa, että poika on palvelija.
- Ymmärrys on tuhoavan toiminnan kohteena, sillä siinä olevat ymmärrystapahtumat ovat katoavaisia esim. unohtamisen kautta.
 - Myönnetään, että ymmärryksessä on jotain tuhoutuvaa, kuten ymmärrystapahtumat, mutta se itsessään ei tuhoudu, koska se on ikuinen.
- Jokainen syntynyt on turmeltuva, ja ymmärrys on syntynyt, siis se on tuhoutuva.
 - Kaikki materiasta syntynyt on tuhoutuvaa, mutta ymmärrys ei ole syntynyt tällä tavoin.
- Jokainen väsyvä on turmeltuva, mutta ymmärrys voi väsyä, joten se on turmeltuva. Todistus: ihminen väsyä, niin myös hänen ymmärryksensä. Alinomainen opiskelu väsyttää kuten kokemus opettaa.
 - Ymmärrys itsessään ei väsy, mutta opiskelu väsyttää ymmärrystä palvelevia orgaanisia kykyjä kuten muistia ja mielikuvitusta. Samalla tavoin laivan tai kääryjen matkustaja ei väsy, mutta näitä liikuttavat väsyvät.
- Ymmärtäminen on mahdotonta. Ymmärrys ei voi abstrahoida muotoa mielikuvasta, sillä tällöin aineellinen toimisi aineettomassa, joka on mahdotonta, sillä kaikki toiminta tapahtuu kosketuksen kautta.
 - Aineellinen toimii aineettomassa kohteena, eikä kaiken toiminnan tule tapahtua reaalisesta kosketuksesta, vaan jotkin toiminnat tapahtuvat virtuaalisessa kontaktissa.
- Mielikuva ei vaikuta ymmärryksessä aineettoman muodon kautta, sillä silloin se toimisi oman yli omien kykyjensä.
 - Mielikuva toimii ymmärryksessä kohteena aineettoman muodon välityksellä, eikä se tällöin toimi yli omien kykyjensä, sillä se toimii ylemmän toimijan avustuksella, nimittäin aktiivisen ymmärryksen vaikutuksesta.
- Ymmärrys ymmärtää myös asioita, joita ei ole, eikä sen sanota olevan niiden vaikutuksen kohteena, koska ei-oleva ei voi vaikuttaa mihinkään.
 - Kun ymmärrys ajattelee ei-olevia, sen sanotaan olevan niitä koskevien mielikuvien vaikutuksen kohteena, jotka ovat kaiken ymmärtämisen välittömiä kohteita. Mielikuvien ei myöskään tarvitse olla niiden asioiden mielikuvia, joita ajatellaan, kuten on silloin, kun ajatellaan erillisiä substansseja, joista itsestään ei voi olla mielikuvaa, mutta joita voimme ajatella niiden vaikutusten perusteella.

Tuleeko ihmisen ymmärryksen olla riisuttu kaikesta ymmärryksen sisällöstä ennen ymmärtämistä?

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN: Exercitium de anima (1507), referaatti

[Määritelmiä]

ymmärrys *intellectus* 1. Jumalan ymmärrys, joka ymmärtää kaiken oman olemuksensa kautta, koska Jumalaan ei voi liittyä mitään aksidentaalista, koska Jumala on kaikista yksinkertaisin olio 2. enkelien ymmärrys. Tämän toiminnasta on useita käsityksiä. Tuomas Akvinolainen: enkelit ymmärtävät itsensä oman olemuksensa kautta, ja muut oliot niihin valmiiksi luotujen muotojen kautta. Gregorius Riminiläinen: enkelit ymmärtävät itsensä ja muut oliot erillisten muotojen avulla jne... 3. ihmisen ymmärrys ymmärtää itsensä ja toiset oliot erillisten muotojen kautta; nämä eivät ole synnynnäisiä, vaan mielikuvista abstrahoituja.

ymmärtäminen *intellectio* 1. välitön (*directa*) jolla ymmärrys käsittää toiset oliot ja omat toimintansa suoraan (a) yksinkertaisella käsitteellä, joka voi olla (aa) yksilökäsite, joko (aaa) epämääräinen (=intuitiivinen ymmärtäminen), kuten 'tämä valkoinen' tai (aab) määrätty, sikäli kun tämä on mahdollista, kuten erisnimeä (esim. Johannes) vastaava käsite, josta on abstrahoitu aineelliseen kontekstiin liittyvät elementit; (b) yleiskäsitteellä, kuten valkoisuus, josta on abstrahoitu yksilöllisyys, kuten myös kaikki aineelliseen kontekstiin liittyvät elementit. 2. välillinen (*reflexa*), jolla ymmärrys käsittää itsensä ja toimintansa, kun se käsittää sen avulla, että se käsittää oman toimintansa; tämä on luonteeltaan diskursiivista, sillä siinä ymmärrys päättelee ymmärryksen aktista sen aiheuttajan, kuten vaikutuksesta päätellään syyn olemassaolo.

Ihmisen ymmärryksen tulee olla riisuttu kaikesta siitä, mitä se ymmärtää suoraan intuitiivisesti ennen tämän ymmärtämistä

[Vastaväitteitä]

- Ihmisen ymmärrys ei ole riisuttu: ymmärrettävien asioiden muodot ovat synnynnäisesti ihmisessä. Jumala on ne sinne luonut, koska hän kykenee siihen eikä ole voinut jättää sitä tekemättä, koska hän ei ole kateellinen.
 - Jumala ei ole halunnut asettaa ihmiseen synnynnäisesti kaikkea tietoa. Tämä ei tee Jumalaa kateelliseksi, koska kateellinen on sellainen, joka tulee surulliseksi toisen hyvästä. Jumala ei kuitenkaan tarvitse mitään, eikä siis ole kateellinen.
- Ihmisen ymmärrys ei voi ymmärtää mitään itsensä ulkopuolista. Todistus: Jumala ei voi ymmärtää mitään itsensä ulkopuolista, siis ei myöskään ihminen.
 - Jumala ei ymmärrä itsensä ulkopuolisia asioita meidän tavallamme, vaan oman olemuksensa kautta, koska hän ei tarvitse ymmärtämiseen olemuksestaan erillisiä välikappaleita.

Onko ihmisen ymmärrys aineeton eli aineesta erillinen?

- Ymmärrys ymmärtää vain itsensä, eikä sitä ole riisuttu itsestään. Todistus: ymmärrys on erillinen aineesta, ja tällaisissa olioissa ymmärrys ja ymmärretty ovat yhtä (Sielusta, 3. kirja; Metafysiikka, 12. kirja).
- Kaikki käsittäminen tapahtuu samankaltaisuuden kautta (Sielusta, 3). Koska ymmärrys on aineeton, eikä siten ole aineellisten olioiden kaltainen, se ei voi ymmärtää aineellisia olioita, eikä myöskään aineettomia, koska kaikki mikä on ymmärryksessä on ensin oltava aisteissa. Aistit puolestaan käsittävät vain aineellisia yksilöolioita.
 - Ymmärryksen sanotaan kykenevän olemaan kaikkien olioiden kaltainen. Ei kuitenkaan reaalisen samankaltaisuuden merkityksessä, kuten Empedokles ajatteli, jonka mukaan ymmärrys on muodostunut neljästä alkuaineesta, että se kykenee ymmärtämään aineellisia olioita. Ymmärrys on intentionaalisesti samankaltainen, koska se kykenee vastaanottamaan ymmärrettäviä muotoja, joiden välityksellä se yhdistyy ymmärrettäviin olioihin.
- Ymmärrys on tavallaan kaikkea (Sielusta, 3), siis se ei ole riisuttu mistään ennen ymmärtämistapahtumaa.
 - Aristoteleen ajatus on, että ymmärryksellä on kyky, joka kohdistuu kaikkiin ymmärrettäviin asioihin, joiden kaltaiseksi se tulee intentionaalisesti ymmärryksenmuotojen kautta.
- Aistikyvyn suhde kohteisiinsa on samanlainen kuin ymmärryksen suhde omiinsa. Aistimiskyky ei ole kuitenkaan riisuttu kohteistaan ennen aistimistapahtumaa. Aistien tulee näet olla asianmukaisesti valmistettuja aistittavien asioiden suhteen ennen aistimista.
 - Aistinelimen tulee olla asianmukaisesti valmistettu aistimukselle, ei itse aistikyvyn, joka on riisuttu siitä mitä se tulee aistimaan ennen aistimistapahtumaa.

Onko ihmisen ymmärrys aineeton eli aineesta erillinen?

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN: Exercitium de anima (1507), referaatti

[Määritelmiä]

erillinen aineesta *separata a materia* 1. matematiikassa, kuten esim. kolmiota tarkastellaan riippumatta siitä millaisessa aineessa se kuvataan 2. olemuksellisesti, kuten jokainen muoto on aineesta erillinen, koska se ei ole ainetta 3. erillinen inherenssistä, kuten taivaan sfäärien liikuttajat ovat sfääreistä erillisiä; tässä mielessä ihmissielu ei ole erillinen 4. erillinen aineen ominaisuuksista, niin että se ei jaa aineen ominaisuuksia kuten ulottuvaisuutta. Tässä mielessä aineettomia muotoja sanotaan aineettomiksi ja aineesta erillisiksi; jaettavia ja ulottuvaisia muotoja puolestaan kutsutaan aineellisiksi.

orgaaninen kyky *virtus organica* 1. kyky, joka käyttää elimiä välittömästi myötävaikuttamaan toimintojensa syntyyn, kuten eläinsielu ja ihmisen aistimiskyky 2. kyky, joka käyttää elimiä välillisesti myötävaikuttamaan toimintoihinsa; tässä mielessä ymmärrys on orgaaninen kyky, koska se käyttää aistimiskykyä, joka on välittömästi sitoutunut elimiin toiminnoissaan.

aineellinen substantiaalinen muoto, joka on syntynyt ja katoavainen, on tullut olemaan aineen potentiaalisuudesta (*de potentiis materiae esse eductam*) ja tulee katoamaan tuhoutuessaan aineen potentiaalisuuteen, koska Aristoteleen mukaan aine on tällaisen muodon ensimmäinen subjekti. Järkisielu ei ole katolisen totuuden mukaan tällainen muoto, vaan Jumala luo sen erikseen ruumiiseen.

aineen potentiaalisuudesta syntyminen tarkoittaa muodon syntymistä aineesta luonnollisten toimijoiden voimasta.

Kysymykseen vastataan myöntävästi.

[Vastaväitteitä]

- Ihmisen ymmärrys inhereoi aineessa, joten se ei ole aineesta erillinen.
 - Ymmärrys ei ole erillinen aineesta kolmannessa merkityksessä, vaan neljännessä.
- Ihminen synnyttää ihmisen, ja itsensä kaltaisen synnyttäminen on luonnollisin toiminto elävissä olennoissa. Siis ihmisen ymmärrys syntyy luonnollisten toimijoiden vaikutuksesta.
 - Ihminen synnyttää ihmisen siinä mielessä, että ihmisen aine valmistetaan toisen ihmisen toimesta, mutta katolisen totuuden mukaan Jumala luo olemuksellisen muodon erikseen. Ainoastaan luonnon mukaan puhuvat filosofit ovat esittäneet heissä varjon tavoin loistavan luonnon valon perusteella erilaisia olettamuksia ymmärryksestä, mutta eivät ole kyenneet todistamaan mitään varmaa.
- Ellei ihminen saisi aikaan järkisielu, siitä seuraisi, että eläimet olisivat ihmisiä täydellisempiä, koska ne kykenevät saamaan aikaan kaltaisiaan jälkeläisiä.
 - Vaikka eläimet ovatkin ihmisiä etevämpiä jossakin toiminnossa, ne jäävät jälkeen monissa muissa. Monien mielestä ihmissiemenessä olevat luonnolliset kyvyt tuottaisivat eläinsielua paljon hienomman muodon, jos Jumalan luomistyötä ei tapahtuisi. Siksi ei ole turhaa, että ne eivät toimi, sillä tällä tavoin syntyy vielä arvokkaampi tulos.
- Ihmisen ymmärrys on materiaalinen, koska materia vastaanottaa sen. Boethiuksen mukaan kaikki, mikä otetaan vastaan, vastaanotetaan vastaanottajan mukaisesti.
 - Vastaväite todistaa sen, että aine vastaanottaa ymmärryksen jaettavalla tavalla siinä mielessä, että ymmärrys on läsnä jokaisessa aineen osassa. Tästä ei seuraa, että se muuttuisi jaettavaksi ja materiaaliseksi, koska se on läsnä aineessa *definitive* eikä ulottuvaisesti.

- Ominaisuudet seuraavat määrällisesti subjektiansa lukumäärää ja ovat yhtä ulottuvaisia kuin subjektiansa (Metafysiikka 7), siis myös olemuksellinen muoto seuraa subjektiansa tässä suhteessa, koska ei näytä olevan perustetta olla toisin.
 - Jaettavissa oleva substantiaalinen muoto on ulottuvainen aineen mukana (esim. ruumiin aksidentaalinen muoto), mutta näin ei ole jakamattoman substantiaalisen muodon tapauksessa. Tämä perustuu siihen, että jakamaton on läsnä paikassa ja subjektissa *definitive* eikä ulottuvaisella tavalla.
- Jokainen kyky, jota ruumiin elimet voivat estää on orgaaninen. Todistuksena on nälkäisten, päihtyneiden ja vihaisten ymmärryksen arvostelmat, joissa vaikuttaa elimellinen häiriö ja kiihtymys.
 - Varsinaisessa mielessä orgaaninen on sellainen kyky, jota elimen tuhoutuminen tai häiriö estää välittömästi. Ymmärrystä se estää välillisesti niin, että se estää aistikyvyn toimintaa, joka puolestaan toimii ymmärryksen palveluksessa.
- “Vanhuus synnyttää unitaudin” sanoo Platon ja Cicero puolestaan sanoo, että vanhat saavat helposti unohtamisen taudin.
 - Tähän vastataan kuten edellä, ja Cicero sanoo, että tätä tapahtuu niissä vanhoissa ihmisissä, jotka eivät elä kohtuullisesti. Syy on siis tavoissa eikä iässä, sillä kohtuullisesti eläneet ja inhimilliset saavat myös siedettävän vanhuuden, mutta häikäilemättömyys ja epäinhimillisuus on paha kaiken ikäisille.

Onko potentiaalinen ymmärrys pelkkää potentiaalisuutta?

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN: *Exercitium de anima* (1507), referaatti

[Määritelmiä]

Aktuaalinen oleva (*ens in actu*) 1. olemassaolon aktuaalisuuden merkityksessä, jossa mielessä kaikki oliot ovat aktuaalisia 2. formaalisen aktuaalisuuden merkityksessä, jossa mielessä ne muodot, tai oliot, joilla on muoto, ovat aktuaalisia (a) substantiaalisen aktuaalisuuden mielessä, kuten substantiaalinen muoto ja substanssi ovat aktuaalisia (b) aksidentaalisen aktuaalisuuden, kuten puhdas aine, jolla on aksidentaalisia ominaisuuksia tai ymmärrys ymmärryksen muotojen suhteen.

Potentiaalinen oleva (*ens in potentia*) 1. potentiaalisena (mahdollisena) kohteena, joka ei ole aktuaalisesti olemassa, mutta jota voidaan ajatella, kuten Antikristus 2. subjektiivisena mahdollisuutena, joka on tai voi olla jonkin muodon subjekti (kantaja) (a) puhtaana potentiaalisuutena, kuten ensimmäinen aine (b) ei puhtaana potentiaalisuutena, jolla on jotain aktuaalisuutta ja aktiivisuutta kuten ymmärrys, joka on aineen aktuaalisuus ja joka ymmärtää muotojen avulla, joiden subjekti se on.

Potentiaalinen ymmärrys (*intellectus possibilis*) on ymmärryksen kyky vastaanottaa ymmärryksen muotoja. Sitä kutsutaan myös passiiviseksi ymmärrykseksi (*intellectus passibilis*), koska se on ymmärryksen muotojen rakentavan vaikutuksen alaisena.

Aktiivinen ymmärrys (*intellectus agens*) on ymmärryksen kyky tuottaa ymmärryksen muotoja. Sitä kutsutaan aktiiviseksi, sillä niin kuin valo on havainnonmuotojen syy, jota ilman väri ei tuottaisi väliaineeseen havainnonmuotoja, niin myös aktiivinen ymmärrys on ymmärryksen muotojen syy, koska mielikuva ei ilman aktiivista ymmärrystä kykene tuottamaan ymmärryksen muotoa.

[Luther, Roomalaiskirjeen luennot: “Oi kuinka mielellämme olemme tyhjiä, että Sinä täyttäisit meidät!...Samoin myös filosofit sanovat:...potentiaalinen ymmärrys ei ota vastaan muotoa, ellei se ole aluksi vapaa kaikista muodoista ja ikään kuin tyhjä taulu.”]

[Vastaus]

Kysymykseen vastataan kielteisesti. Aristoteleen mukaan potentiaalinen ymmärrys on ennen ymmärrystapahtumaa kykenevä ymmärtämään, mutta se muuttuu aktuaaliseksi ymmärtämiseksi vastaanottaessaan ymmärryksen muotoja, joista se on sitä ennen vapaa. Se on passiivinen suhteessa ymmärryksen muotoihin sikäli kuin se vastaanottaa ne ja aktiivinen sikäli kuin se niiden välityksellä ymmärtää.

[Vastaväitteitä]

- Potentiaalinen ymmärrys on puhdasta potentiaalisuutta, sillä ymmärtäminen ja ymmärryksen muotojen vastaanottaminen on on passiivisuutta (passio).
 - Aristoteleen mukaan ymmärrys on ennen ymmärryksen muotojen vastaanottamista puhdasta potentiaalisuutta suhteessa ymmärtämiseen. Ymmärryksen muotojen läsnäollessa ymmärrys puolestaan on aktiivinen suhteessa ymmärtämiseen. Ymmärrystä sanotaan passiiviseksi kyvyksi vastaanottamisen puolesta ja aktiiviseksi sikäli kuin se on ymmärrystapahtuma.
- Jos potentiaalinen ymmärrys on aktiivinen suhteessa ymmärtämiseen, niin aktiivisesta ymmärryksestä tulee tarpeeton, koska sen tehtävä on tuottaa mielikuvien kanssa ymmärryksen muotoja, minkä kautta se näyttää ymmärtävän.
 - Aktiivista ymmärrystä ei vaadita ymmärryksen aktiivisuuteen, vaan sen tehtävä on valaista mielikuvaa, jolla on kyky tuottaa itsestään ymmärryksen muoto. Tähän mielikuva ei kuitenkaan kykene ilman aktiivista ymmärrystä. Potentiaalinen ymmärrys vastaanottaa ymmärryksen muotoja, joiden kautta se aktuaalisesti ymmärtää. Näin potentiaalisen ymmärryksen toiminta edellyttää aktiivisen ymmärryksen toimintaa.

- Jos potentiaalinen ymmärrys on sekä aktiivinen että passiivinen suhteessa ymmärryksen muotoihin, silloin sama olisi suhteessa samaan asiaan sekä aktiivinen että passiivinen ja myös arvokkaampi suhteessa itseensä, sillä aktiivinen on arvokkaampi suhteessa passiiviseen.
 - Sama voi olla sekä aktiivinen että passiivinen suhteessa samaan kohteeseen eri näkökulmista, joista toinen voi olla arvokkaampi kuin toinen; näin myös aktiivinen on aktiivisuutensa suhteen arvokkaampi kuin passiivinen.
- Potentiaalinen ymmärrys on sielussa, joten se on aksidenssi. Siksi se ei voi vastaanottaa ymmärryksen muotoja, sillä aksidenssilla ei voi olla omaa aksidenssia.
 - Potentiaalinen ymmärrys ei ole sielussa reaalisesti inhereivana ominaisuutena, vaan se sanotaan sielusta loogisena aksidenssina. Tällaisilla aksidensseilla voi olla toisia aksidensseja.
- Jos potentiaalinen ymmärrys olisi sielussa, niin sama olisi itsessään, mikä on ristiriidassa Aristoteleen Fysiikassa esittämää olemisen tapojen luetteloa vastaan.
 - Jokin voi olla itsessään predikaation tai identtisyyden mielessä. Tässä mielessä sielun kyvyt ovat sielussa, suhde on sen toisessa osapuolella, luonto yksilössä, vaikutuksen kohteena oleminen subjektissa, vanhurskaus Jumalassa jne.
- Potentiaalisella ymmärryksellä ei voi olla mitään aktiivisuutta, sillä aktiivisuus on yksilöiden ominaisuus.
 - Aktiivisuus on yksilöiden ominaisuus, kun puhutaan siitä kuka on aktiivinen. Kun puhutaan siitä minkä kautta jokin on aktiivinen, myös ne, jotka eivät ole yksilöitä, voivat olla aktiivisia.

1 Tuleeko aktuaalisen ymmärtämisen vuoksi olettaa aktiivinen ymmärrys?

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN: Exercitium de anima (1507), referaatti

[Määritelmiä]

Yhtäläisyydet potentiaalisen ja aktiivisen ymmärryksen välillä: 1. molemmat ovat epäorgaanisia kykyjä; ne eivät siis tarvitse elimiä toimintoihinsa 2. kumpikaan niistä ei ole tuhoavan toiminnan (*passio corruptiva*) kohteena 3. molemmat ovat aineettomia ja aineellisista osista koostumattomia.

Erot potentiaalisen ja aktiivisen ymmärryksen välillä: 1. aktiivinen ymmärrys tuottaa yhdessä mielikuvan (*fantasma*) kanssa ymmärryksen muodon, mutta potentiaalinen ymmärrys vastaanottaa ymmärryksen muodon itseensä ja ymmärtää sen välityksellä. 2. aktiivinen ymmärrys on ikäänkuin valo ja potentiaalinen ikäänkuin valaistu. Aktiivisen ymmärryksen tehtävänä on valaista ja aktivoida mielikuva kääntyen sen puoleen. Mielikuva on itsessään puhdasta potentiaalisuutta suhteessa ymmärryksen muodon tuottamiseen, mutta aktiivinen ymmärrys aktualisoi tämän mahdollisuuden, minkä vuoksi aktiivisen ymmärryksen sanotaan yhdessä mielikuvan kanssa tuottavan ymmärryksen muodon, niin kuin valo ja väri tuottavat havaittavan muodon. Potentiaalisen ymmärryksen tehtävänä on vastaanottaa itseensä tämä muoto ja tulla sen valaisemaksi ja muuttua sen vaikutuksesta käsittämisen (*cognoscere*) tilaan, jossa se käsittää sen, minkä luonnollinen kaltaisuus tämä muoto on. 3. aktiivisen ymmärryksen tehtävänä on tehdä kaikkea, kun taas potentiaalisen ymmärryksen tehtävänä on tulla kaikeksi, koska aktiivinen ymmärrys kykenee mielikuvan kanssa tuottamaan kaikkien ymmärrettävien asioiden muodot ja potentiaalinen ymmärrys kykenee vastaanottamaan itseensä kaikkien ymmärrettävien asioiden muodot ja kykenee ymmärtämään kaikkea, jonka vuoksi sitä sanotaan uudeksi aineen lajiksi ja se on tavallaan kaikkea.

Ero näiden kahden ymmärryksen välillä ei ole kuitenkaan reaalinen, vaan ne eroavat ainoastaan rationaalisesti tehtäviensä perusteella. Aktiivista ymmärrystä ei tule tässä käsittää myöskään tarkoittamaan Jumalan ymmärrystä, sillä ymmärrys kykenee näihin toimintoihin ilman Jumalan välitöntä vaikutusta, vaikka se olemisensa puolesta onkin tästä riippuvainen.

[Vastaus]

Kysymykseen vastataan myöntävästi.

[Perustelut]

Auktoriteettiperustelu: Aristoteleen tekstin mukaan kaiken ymmärtävän tulee operoida mielikuvilla eli tuottaa ymmärryksen muoto mielikuvista, ja tämän kautta tapahtuu ymmärtäminen, joka on potentiaalisen ymmärryksen tehtävä. Tämä ei kuitenkaan vastaanota muotoa itseensä, ellei aktiivinen ymmärrys ole ensin tuottanut sitä mielikuvan avulla, mielikuvaa valaisten ja siihen loistaen.

Rationaalisia perusteluita: ilman mielikuvaa ei ruumiissa olevassa sielussa synny ymmärrystä, kuten Aristoteles usein sanoo. Mielikuvalla on vain mahdollisuus tuottaa itsestään muoto, joten se vaatii toisen, joka tekee tämän mahdollisuuden aktuaaliseksi ja tämä on aktiivinen ymmärrys. Samoin värikään ei tuota itsestään muotoa ilman valoa.

Edelleen, mielikuva on aineellinen, joten se ei pysty yksin tuottamaan itsestään mitään aineetonta, jollainen ymmärryksen muoto on, koska tällöin se toimisi yli omien kykyjensä. Ymmärrys ei siten ole ainoastaan passiivinen suhteessa tällaiseen muotoon, vaan myös aktiivinen, sillä kun aktiivinen ymmärrys on valaissut mielikuvan syntyä potentiaaliseen ymmärrykseen ymmärryksen muoto.

[Vastaväitteitä]

- Aktiivinen ymmärrys ei tuota mielikuvan kanssa ymmärryksen muotoa, sillä jos näin olisi, se ymmärtäisi tämän muodon välityksellä, ja näin potentiaalinen ymmärrys tulisi tarpeettomaksi.
 - Aktiivisen ymmärryksen tehtävä on valaista mielikuvaa ja tuottaa yhdessä tämän kanssa ymmärryksen muoto, jonka jälkeen se lakkaa toimimasta. Koska aktiivinen ja potentiaalinen ymmärrys ovat yhtä, alkaa potentiaalisen ymmärryksen toiminta aktiivisen ymmärryksen toiminnan lakattua; potentiaalinen ymmärrys vastaanottaa ymmärryksen muodon ja ymmärtää tämän välityksellä.
- Potentiaalinen ymmärrys ymmärtää, siis se tuottaa ymmärrystapahtuman, joka ei ole mitään muuta kuin itse muoto, jonka välityksellä se ymmärtää jotain, siis aktiivinen ymmärrys ei tuota muotoa, joten se on turha.
 - Jos oletetaan, että ymmärryksen muoto ilman mitään siihen lisättyä on itse ymmärrystapahtuma, tästä seuraa, että potentiaalinen ymmärrys ei itsessään tuota ymmärrystapahtumaa sen olemisen suhteen, mutta se tuottaa ymmärrystapahtuman siinä mielessä, että sen sanotaan ymmärtävän ymmärryksen muodon välityksellä.
- Mielikuva ja potentiaalinen ymmärrys riittävät tuottamaan ymmärryksen muodon, joten aktiivinen ymmärrys on tarpeeton. Perusteluna on se, että mielikuva aktiivisena osapuolena ja potentiaalinen ymmärrys passiivisena osapuolena riittävät tapahtumaan.

- Tämä ei riitä, sillä mielikuvalla on aineellisuutensa vuoksi ainoastaan valmius lähettää itsestään muoto kuten värillä, mutta tämän valmiuden aktualisaatioon vaaditaan aktiivinen ymmärrys, joka suhtautuu mielikuvaan kuin valo väreihin.
- Jos aktiivinen ymmärrys vaaditaan saattamaan potentiaalinen ymmärrys ymmärtämisen tilaan, samalla perusteella voitaisiin sanoa ymmärryksen muotoa aktiiviseksi ymmärrykseksi, koska tämäkin saa sen potentiaalisuudesta aktuaalisuuden tilaan.
 - Ymmärryksen muoto saattaa potentiaalisen ymmärryksen potentiaalisuudesta aktuaalisen ymmärtämisen tilaan vain välineenä. Varsinaisesti tämän tekee aktiivinen ymmärrys.
- Aktiivinen ja potentiaalinen ymmärrys eroavat toisistaan reaalisesti. Perusteena on se, että jos nämä eroavat rationaalisesti, ne eroavat myös reaalisesti. Päätelmä pitää paikkansa, sillä reaalisuus on kaikille olioille yhteinen määre (*res est terminus transcendens*).
 - Ymmärrykset eroavat toisistaan rationaalisesti eli siinä merkityksessä, että samaa asiaa tarkoitetaan erilaisilla sanoilla, jotka eivät ole synonyymisiä, niiden erilaisten tehtävien mukaan, joita nämä eri nimitykset konnotoivat. Päättely pitää paikkansa, jos reaalisuus tarkoittaa tiettyä kaikille olioille yhteistä määrettä; siinä merkityksessä, jossa reaalisuus erotetaan rationaalisuudesta, se ei pidä paikkaansa.
- Tämä lause on epätosi: “Aktiivinen ja potentiaalinen ymmärrys ovat yhtä.” Perusteluna on se, että tästä seuraisi epätosi lause, nimittäin että ne ovat, josta seuraa, että ne ovat olioita, josta seuraa, että ne ovat reaalisesti erillisiä.
 - Tähän on kaksi tapaa vastata: 1. lause ei tarkasti ottaen ole tosi, sillä sanaa “ovat” ei tule ankarassa mielessä käyttää yhdestä oliosta vaan useista. Tämän mukaan lause voidaan myöntää vain muodossa “aktiivinen ymmärrys on jotain, ja samaa on myös potentiaalinen ymmärrys” 2. lause on tarkasti ottaen tosi, ja samoin myös lause: “aktiivinen ja potentiaalinen ymmärrys ovat olioita”, jotka eivät ole kuitenkaan reaalisesti, vaan ainoastaan rationaalisesti erillisiä. Aristoteleen mukaan saman olion (*res*) voidaan sanoa olevan rationaalisesti useita olioita (*entia*).
- Aristoteles tekee tekstissä eron potentiaalisen ja aktiivisen ymmärryksen välille sanoen aktiivisen ymmärryksen olevan ikuinen ja passiivisen sammuvan, joten ne ovat reaalisesti erillisiä.
 - Aristoteles tarkoittaa tässä lähes kaikkien selittäjien mukaan aistisieluun kuuluvaa ajattelukykyä, jota hän kutsuu partikulaarisia koskeväksi järjeksi ja passiiviseksi ymmärrykseksi.
- Potentiaalinen ymmärrys pysyy silloinkin, kun aktiivista ymmärrystä ei enää ole, joten ne eroavat toisistaan reaalisesti. Perusteluna on se, että kun ymmärrys eroaa ruumiista, se ei enää valaise mielikuvia, mutta se kuitenkin ymmärtää; muutoin se olisi tarpeeton.

1 Tuleeko aktuaalisen ymmärtämisen vuoksi olettaa aktiivinen ymmärrys?

- Aktiivisen ymmärryksen toiminta lakkaa kuolemassa, mutta se säilyy olemukseltaan. Jos kuitenkin ruumiista eronnut ymmärrys ymmärtää olioista uudelleen saatujen muotojen kautta, näyttää siltä, että aktiivinen ymmärrys säilyy myös toimintansa puolesta, koska silloin sen tulee välttämättä valaista mielikuvia, niin kuin se teki ruumiissa ollessaan. Tomistit, jotka haluavat ajatella, että aktiivinen ymmärrys on aksidenssi, sanovat sen säilyvän kuoleman jälkeen ja että sen tehtävänä on valaista jatkuvasti potentiaalisessa ymmärryksessä olevia muotoja, jotta ne eivät katoaisi. Näin heidän mukaansa aktiivisella ymmärryksellä on kaksi tehtävää: ennen ihmisen kuolemaa se valaisee mielikuvia, että syntyisi ymmärryksen muotoja ja kuoleman jälkeen se valaisee ymmärryksen muotoja, että ne pysyisivät siellä.

2 Ajattelun eli ymmärryksen kyvystä

JODOCUS TRUTFETTER: SUMMA IN TOTAM PHYSICEN (1514), 8. KIRJA

Ymmärryksestä yleisesti

Kasvisieluun ja aistisieluun kuuluvien kykyjen jälkeen käsitellään Aristoteleen Sielusta-teoksen kolmannen kirjan esimerkin mukaan järjen (*rationali*) eli ymmärryksen (*intellectiva*) kykyä. Tätä voidaan sanoa myös mieleksi (*mens*) ja ainoastaan tämä erottaa meidät muista eläimistä. Vaikka tämä on ensisijainen suhteessa muihin kykyihin arvokkuutensa ja täydellisyytensä puolesta, tulee se kuitenkin niiden jälkeen yleisyytensä ja syntytapansa suhteen, kuten toisaalla oletetaan Aristoteleen esityksen perusteella, jonka mukaan sikiö elää ensin kasvin elämää, sitten eläimen ja ihmisen elämää (kuten edellä luvussa 1 on esitetty).

Tämä kyky on muita yksinkertaisempi (koska se on epäorgaaninen) ja vieläpä opetuksen suhteen myöhäisempi. Edelleen, koska se on yksinkertainen ja aineeton (kuten edellä on käynyt ilmi), mutta kuitenkin se on yhdistynyt ruumiiseen tämän täydellistävänä muotona, niin että se sille ominaisessa toiminnassa - jota on ymmärtäminen - ei käytä ruumista elimenä vaikkakin silloin, kun se on ruumiiseen yhdistyneenä, se tarvitsee ruumiin kohteekseen, nimittäin mielikuvana, koska ilman mielikuvia se ei voi ymmärtää. Kaikkien ymmärtävien tulee tarkastella mielikuvien välityksellä (Aristoteles, Sielusta, 3)...ja teoksessa Aistista ja aistittavasta: mitään ei ole ymmärryksessä, mitä ei ensiksi ole ollut aisteissa.

Tämä ei tarkoita ainoastaan tiedon hankkimista, vaan myös jo hankitun tiedon käyttöä. Sen merkinä on se, että elimen vahingoituessa estyy kerran jo hankitun tiedon käyttö. "Juovuksissa, mielenhäiriössä (*frenesis*), opinnot keskeytyvät. Takaraivon vammat, liian unen velttous, näistä usein kärsii filosofian taito," kuten olemme huomauttaneet logiikan alkuosan selityksissä kvaliteetin kategorian yhteydessä.

Vaikka siis ymmärryksemme ei käytä ruumiillista elintä, ruumiilliset tilat haittaavat tai parantavat sitä. Näin melankoliset ovat muita parempia ennustamaan (kuten sanotaan teoksessa Unesta ja valvellaolosta) ja ihmiset, joilla on erityisen kylmä veri ovat tarkkanäköisempiä. Samoin niitä, joilla on pehmeä liha, sanotaan mieleltään paremmiksi; myös fysionomiassa sanotaan, että sielut seuraavat ruumista. On syytä myös mainita, että ruumiiseen yhdistynyt ymmärrys käyttää aisteja; ruumiista eronnut ymmärrys ei käytä aisteja, eikä tarvitse mielikuvaa eikä ymmärrä niin, että se abstrahoi mielikuvista, vaan toisella tavalla, kuten myöhemmin käy ilmi.

Ymmärtämisen lajeista

Järkisielun nimitykset voidaan yleisesti ottaen johtaa kahdesta periaatteesta, jotka ovat käsittäminen ja tunteminen, joiden mukaan nimitetään kaksi kykyä: kyky ymmärtää ja kyky tahtoa eli käsittämiskyky ja liikuttava kyky.

Näistä tarkastelemme ensin käsittämiskykyä ja sen toimintoja. Tässä haluaisin palauttaa mieleen, mitä huomautimme logiikan teoksen johdannossa, nimittäin sen, että intellektuaalinen tieto ei ole yhdenlaista, vaan siinä on monia lajeja:

1. osista koostumaton ja yksinkertainen käsite, jonka kukin käsittää. Sitä kutsutaan yksinkertaisen käsittämiseksi ja ymmärryksen ensimmäiseksi toiminnaksi. Koska tällaista ei voi muodostaa ei-olevasta - sellaisesta, jota ei ole, ei ole ollut, ei tule olemaan eikä voi olla - sanotaan Sielusta teoksen kolmannessa kirjassa, että jokainen yksinkertainen ymmärrystapahtuma on tosi, siis toden vastaavuuden merkityksessä.

2. Osista koostuva ymmärryksen käsitys (*notitia*), joka voi olla (a) ei-propositionaalista, jolla käsitetään yksi tai useampia olioita useiden käsitteiden kautta, jotka eivät ole liittyneet väitelauseiksi yhdistämisen tuloksena, kuten 'valkoinen ihminen', 'Pietarin vaate', 'Pietari ja Paavali' jne. (b) propositionaalista, jossa yksi tai useampia olioita käsitetään väitelauseiksi liittyneiden käsitteiden kautta, tai muodostetaan arvostelma koskien näin käsitettyjä kohteita. Tässä on kaksi lajia, nimittäin (ba) ei-argumentoiva, jonka muodostaa kategorinen tai hypoteettinen mielessä oleva lause, joka voi olla joko kieltävä tai myöntävä tai tällaisen lauseen hyväksyvä tai hylkäävä mielen toiminto. Tätä yhdistämistä (*compositio*) ja jakamista (*divisio*) kutsutaan ymmärryksen toiseksi toiminnaksi; (bb) argumentoiva eli johtopäätöksiä tekevä, joka on johtopäätöksen muotoinen mielessä oleva lause, joka päättelee jotain jostakin tehden sitä koskevan arvostelman. Tätä kutsutaan mielen kolmanneksi toiminnaksi eli päättelyksi (*discursus*).

Edelläolevasta voidaan helposti huomata, että ymmärryksellä on kahdenlainen tehtävä suhteessa väitelauseeseen: ensin se käsittää se totuuden tai epätotuuden ja tämän jälkeen antaa siitä joko hyväksyvän tai hylkäävän arvostelman. Tästä voidaan tehdä erottelu lausetta koskevan käsittävän ja arvioivan käsityksen välillä. Tässä mielessä ajattelen ymmärrettävän seuraavan:

Ymmärtävä kyky jaotellaan käsittävään ja arvioivaan.

Yksinkertaisen ymmärtämisen lajit

Edellä olevan ymmärtämiseksi huomattakoon, että meille mahdollinen yksinkertainen ja osista koostumaton ymmärtäminen jakaantuu eri lajeihin eli ymmärrys voi ymmärtää jonkin olion monella tavalla yksinkertaisesti, nimittäin suoraan ja refleksiivisesti.

Suora

Suoraan sanotaan ymmärrettävän ne asiat, jotka ymmärretään ilman jonkin jo ymmärretyn ymmärtämistä. Näin ei ymmärrys ei ymmärrä varsinaisessa mielessä itseään tai omaa toimintaansa, vaan ainoastaan itsestään erilliset asiat tai itsensä epävarsinaisessa mielessä, nimittäin sellaisen käsitteen kautta, joka on sille itselleen ja muille olioille yhteinen, kuten 'oleva', 'substanssi' jne. Tämä johtuu siitä, että ymmärrys tai sen toiminta ei ole aistihavainnon kohte, joten sitä ei voi ymmärtää varsinaisessa mielessä suoraan tai omien muotojensa kautta.

Refleksiivinen

Refleksiivisesti ymmärrys ymmärtää itsensä ja toimintonsa, sillä ymmärtäessään jotain ym-

määritys päättelee ymmärtävänsä sen jollakin itsessään olevalla (nimittäin toiminnallaan) ja edelleen, se ymmärtää, että sen toiminnalla on jokin syy (nimittäin se itse), ja näin se refleksiivisesti ymmärtää itsensä ja toimintansa. Koska tällainen käsittäminen ei voi tapahtua ilman päättelyä (*discursus*), kutsuvat monet sitä päätteleväksi. Kyky tällaiseen käsittämiseen ei kuulu aistimiskyvylle vaan ainoastaan ymmärrykselle.

Niistä asioista, joita ymmärrys ymmärtää suoraan, se ymmärtää toiset intuitiivisesti ja toiset abstraktiivisesti, jonka mukaan ymmärrys jaotellaan (kuten aistiminenkin) intuitiiviseen ja abstraktiiviseen. Mutta näiden kahden lajin erottelusta ei ole vain yhtä mielipidettä...näiden opettajien käsitysten muistiinpalauttamisen jälkeen huomattakoon seuraavaksi, että niiden suhteen mitä käsitämme toiset asiat käsitämme 1. välittömästi ja itsessään niin, että tämä käsittäminen ei pääty mihinkään välineeseen, jonka kautta tai jossa olio käsitetään. Tällaisia ovat aistittavat oliot, jotka ovat meidän havaittavissamme ja meille läsnä. 2. ei välittömästi ja itsessään, vaan jossakin välineessä tai jonkin välineen kautta aiemmin käsitettynä, johon käsittäminen päättyy, kuten ne oliot, jotka käsitämme poissaolevina kuviensa tai niitä edustavien muotojen kautta.

Kaikki minkä me käsitämme, käsitämme jommalla kummalla näistä tavoista. Lisäksi voidaan sanoa, että ne, jotka käsitetään ensimmäisellä tavalla, sanotaan käsitettävän intuitiivisesti, ja toisella tavalla käsitettävät käsitetään abstraktiivisesti. Tämän mukaisesti tapahtuu kaikki aistimellinen ja intellektuaalinen käsittäminen: (a) kun jokin käsitetään välittömästi itsessään, kutsutaan tätä intuitiiviseksi eli kasvojen näkemiseksi (*facialis*). Tästä saa alkunsa kaikki kokemukseen perustuva käsittäminen, koska kaikki tällainen koskee yksilöolioita (b) kun jokin käsitetään sitä edustavassa välineessä, kutsutaan tällaista käsittämistä abstraktiiviseksi, kuvastimen kaltaiseksi tai arvoitukselliseksi.

Apostoli näyttää hyväksyvän nämä kaksi käsittämisen lajia (1 Kor 13), kun hän sanoo: "Näemme nyt kuvastimen kautta ja arvoituksessa, mutta silloin kasvoista kasvoihin" ja hän puhuu Jumalasta. Hän haluaa sanoa, että näemme Jumalan tulevassa elämässä itsessään, emmekä jonkin hänen kaltaisuutensa tai häntä edustavan välineen kautta, kuten Apostoli myöntää meidän nyt tuntevan hänet.

Kutsumme tosin toisinaan sellaista käsitystä abstraktiiviseksi, joka seuraa abstraktiosta, eli siitä, kun käsitämme jonkin ilman siihen liittyvien yksilöivien piirteiden käsittämistä. Tällaista on sukuja ja lajeja tarkoittavien yleiskäsitteiden käsittäminen. Siitä, miten tämänkaltaiset käsityksen muodostuvat yksilöolioista olemme puhuneet logiikan johdannossa. Siellä erotimme kaksi tapaa. Siihen haluaisin lisätä, että vaikka jokainen ymmärrystapahtuma syntyy mielikuvan aineellisuudesta abstrahoinnin kautta (koska ymmärrys on aineetonta ja on aineellisessa ja ei-ulottuvaisessa subjektissa), kaikeen ymmärrykseen ei kuulu abstraktiota aineen ominaispiirteistä tai yksilöivistä ominaisuuksista. Näin siis abstraktiota on kahdenlaista.

Laajemmin käsitysten lajeista puhuu Alfonso Toledolainen, joka liittää edellä oleviin kahteen lajiin kaksi lisää, nimittäin yli-intuitiivisen (*superintuitiva*) ja diskursiivisen eli deduktiivisen. Intuitiiviseksi hän kutsuu käsittämistä, joka tapahtuu jossain luodussa oliota edustavassa välineessä. Yli-intuitiiviseksi hän kutsuu sitä, jolla luotu käsitetään Sanassa eli Jumalassa. Deduktiivinen eli diskursiivinen on sitä, kun olio ymmärretään järjen päättelyn kautta toisen olion käsittämisestä. Näin käsitämme Jumalan luoduista, kuten Apostoli sanoo Roomalaiskirjeessä...Näin käsitetään myös erilliset substanssit vaikutuksistaan. Tämä käsittämisen laji ei synny olioiden omien, vaan vieraiden muotojen välityksellä. Tällä tavalla voidaan käsittää

Toinen ymmärtämisen tai käsittämisen erottelu

Intuitiivinen

Abstraktiivinen

myös aineettomia ja ei-aistittavia olioita.

Kun sanotaan, että “ymmärryksessä ei ole mitään, mitä ei ensin ole ollut aisteissa”, niin ei tätä tule ymmärtää sellaisenaan, vaan tämän lisäyksen kanssa “mikä ei ole ensin ollut aisteissa (eli aistittuna, aistein käsitettynä) sen oman tai jonkin toisen muodon välityksellä (eli: itsensä tai jonkin muun kautta, joka saa aikaan luonnostaan tämän käsittämisen).

Käsitysten syntyta

Tämän asian päättämiseksi jo vihdoinkin, haluan esittää käsitysten (*cognitio*) syntymisen yleisen järjestyksen, ja koska tässä elämässä meidän kaikki käsittämistemme alkaa aistimisesta, aloitan siis aistien välittämästä käsityksestä. Syntytapansa puolesta kaikkea käsittämistä edeltää ulkoinen aistimus, joka syntyy välittömästi (siis ilman välittävää käsittämistä) ulkoisesta kohteesta, jota se esittää (*repraesentat*) yksilönä, ja tämä käsittäminen on intuitiivista.

Tätä seuraa käsitys samasta kohteesta yleisaistissa, joka on samalla tavalla kohteen representaatio kuin ensimmäinen käsitys, vain sillä erotuksella, että tämä esittää kohteen aistittuna, mitä ensimmäinen ei tee (sillä sisäinen aisti havaitsee ulkoisen aistin toiminnan, mitä ulkoinen aisti itsessään ei tee; siksi usein tapahtuu niin, että näkevä ei tiedä näkevänsä, kuten aiemmin on sanottu). Tämä käsittäminen on myös intuitiivista ja sen kohteena on aistittu olio yhdessä ulkoisen aistimuksen kanssa, minkä vuoksi se häviää ensimmäisen käsityksen hävitessä.

Sen jälkeen seuraa toiselle käsitykselle synonyyminen käsitys (*notitia*), joka säilyy kun kohde poistetaan ja ulkoinen aistimus lakkaa. Tämän avulla käsitämme myös poissaolevan olion ja tämä käsitys on abstraktiivinen. Heti tämän jälkeen muodostuu seuraava käsitys, joka on erotettu edeltävistä käsityksistä ja säilytetty muistin elimessä, joka esittää kohteen menneen aikamuodon kanssa (siis aiemmin käsitettynä). Tätä käsitystä kutsutaan muistavaksi ja myös abstraktiiviseksi.

Kustakin aistimuksen kohteesta muodostuu siis tavallisesti edellä kuvatut neljä (ja etenkin ensimmäiset kolme) yksinkertaista aistimellista käsitystä. Näiden käsitysten jälkeen aistikyky havaitsee yhtäläisyyden ja eron aistien kohteiden välillä ja yhdistää eri muotoja tuottaen käsityksiä olioista, joita ei ole aistittu joko kokonaisuudessaan tai osiltaan; toisinaan se tuottaa jopa ei-aistittavia muotoja (eli muodostaa käsityksen, joka esittää asiaa, johon liittyy ulkoisilla aisteilla havaitsemattomia piirteitä, kuten ’vahingollinen’ tai ’vihollisuus’, kuten käy ilmi tapauksesta, jossa lammas pakenee sutta). Tähän päättyy koko aistimellinen käsitystapahtuma.

Ymmärrys, joka on korkeampi kyky, aloittaa puolestaan toimintansa aisteista (eikä se ymmärrä ilman aistimista, kuten Aristoteles sanoo Sielusta-teoksen kolmannessa kirjassa). Ensimmäinen ymmärryksen käsitys on aistittua kohdetta koskeva yksilökäsitys, joka on synonyyminen sisäiselle aistimukselle, jota kutsutaan mielikuvaksi (*fantasma*), eroten tästä vain siinä, että se ole aineellinen eikä se ole elimessä kuten mielikuva. Jokaisesta sisäisestä aistimuksesta voi syntyä saman asian ymmärrysakti sielussa. Edelleen ymmärrys abstrahoi ensimmäisestä ymmärryksen käsityksestä, joka on intuitiivinen, yksilöllisen (*singularis*) määrittelemättömän (*vaga*) abstraktin ymmärryksen käsitteen (*notitia*) samoin kuin aistikyky.

Edelleen se abstrahoi vielä kahdenlaisia käsityksiä, nimittäin yksilökäsitteitä ja yleiskäsitteitä. Näistä ensin yksilökäsitteistä. Kun ymmärryksellä on määrittelemätön yksilökäsite, johon sisältyy monenlaisia aistien havaitsemia piirteitä, joista toiset se havaitsee muuttuviksi

ja toiset muuttumattomiksi, se abstrahoi kaksi käsitettä, josta toinen sisältää muuttuvaisen ja toinen esittää vain muuttumattoman. Kaikki nämä käsitteet ovat yksilökäsitteitä. Eikä se lakkaa abstrahoimasta ennen kuin sillä on vain yksinkertaisia käsitteitä, jotka edustavat vain yhtä asiaa muista erotettuna (*absolute*). Edelleen ymmärrys havaitsee useiden yksilöllisten yhtäläisyyksien olevan keskenään samanlaisempia kuin toiset ja niin se muodostaa näitä yhtäläisyyksiä vastaavan yleiskäsitteen. Jos yhtäläisyys on olemuksellinen, se muodostaa absoluuttisen käsitteen; jos taas aksidentaalinen, konnotatiivisen. Sen mukaan, onko vallitseeko yhtäläisyys useiden vai harvojen välillä se muodostaa yleisemmän tai vähemmän yleisen käsitteen.

Huomaa, että näissä abstrahoiduissa käsitteissä, jotka ovat siis joko yksilö- tai yleiskäsitteitä ei ole määrätty järjestystä, vaan kun nyt muodostuu yksi käsite, kohta muodostuu toinen, sikäli kuin tapahtuu muutoksia olioissa, kun ilmaantuu ensin saman lajin yksilöitä ja sitten eri lajeihin tai sukuihin kuuluvia. Lajia koskeva käsite ei myöskään edellytä sukukäsitettä ja päinvastoin, koska niistä kumpi tahansa voi syntyä ensin. Kaikki muut käsitteet edellyttävät kuitenkin aistittavia olioita koskevia yksilökäsitteitä. Näiden yksinkertaisten käsitteiden jälkeen ymmärrys järjestee niitä muodostaen yhdistettyjä lauseita ja edelleen lauseista syllogismeja ja muita johtopäätöksiä joiden avulla tunnetummista asioista päätellään vähemmän tunnettuja.

Haluan kuitenkin, että arvoisa lukija tietää, että se mitä sanotaan ymmärryksen tavasta edetä abstraktiossa siihen kun se tuottaa ainoastaan yhden yksinkertaisen käsitteen, joka merkitsee ainoastaan yhtä absoluuttista asiaa, on totta siinä tapauksessa, että meidän on mahdollista saada aikaan määrätty yksilökäsite, kuten Marsilius Ingheniläinen esittää...Näitä asioita tarkoin punnittuamme voimme ratkaista monia kiistakysymyksiä, joista esitän tässä muutamia, tosin lyhyesti; tämän asian suhteen on näet melko paljon kiistoja:

Millainen on meidän ensimmäinen ymmärryksen käsityksemme luonteeltaan, jos puhutaan ensimmäisenä syntyvästä käsityksestä?...Voiko ymmärrys ymmärtää itsensä?...Mistä syntyy ymmärrystapahtuma eli aiheuttaako ymmärrys sen aktiivisesti vai ei?...Onko olemassa ymmärrystapahtumaa edeltäviä ymmärryksen muotoja, jotka ovat ymmärrystapahtumasta erillisiä?...Onko ymmärrystapahtuman lisäksi olemassa jokin tässä tapahtumassa syntyvä käsite?...Onko tällaisella käsitteellä objektiivinen vai subjektiivinen olemisen tapa sielussa? jne.

3 Jäävätkö ymmärryksen muodot jäljelle ymmärtämisen jälkeen ja ovatko ne reaalisesti erillisiä ymmärtämisestä ja ymmärryksestä?

JOHANNES DE LUTREA, *Exercitium in libros De anima* 1482.

Huomattakoon vastauksen suhteen, että ymmärryksen muoto kuvataan näin: se on jotain, jonka välityksellä ymmärrys siirtyy formaalisesti ymmärtämisen tilaan. Jos siis ymmärryksen on tarkoitus siirtyä ymmärtämisen tilaan, tulee olla jotain, jonka välityksellä se siirtyy tähän tilaan, joka siis aktualisoi sen. Tämä jokin on ymmärryksen muoto. Ymmärryksen muoto aktualisoi ymmärryksen ja siirtää sen potentiaalisuudesta aktuaalisuuteen.

Ymmärryksen muotoa kuvataan myös toisella tavalla. Se on sielussa oleva samankaltaisuus, joka edustaa (*repraesentat*) sitä alkuperäistä kohdetta, josta aktiivinen ymmärrys on sen abstrahoinut. Tämä määritelmä perustuu syihin, koska se esitetään kaikkien syiden lajien avulla. Sitä kutsutaan kaltaisuudeksi, jolloin viitataan ymmärryksen muotojen

4 Ymmärryksen muodoista

JODOCUS TRUTFETTER: SUMMA IN TOTAM PHYSICEN (1514)

Onko ymmärryksen muotoja olemassa ennen ymmärtämistä?

Monien mukaan (joihin kuuluvat Skotus...Gregorius Riminiläinen...Pierre d' Ailly) on olemassa muotoja, jotka luonnostaan edeltävät ymmärrystapahtumaa. Tälle annetaan neljä syytä: aineettoman ymmärryksen ja sen aineellisen kohteen samankaltaisuus, kohteen representoiminen, ymmärryksen kyvyn määräytyneisyys ja kyvyn ja sen kohteen yhdistyminen samaan tapaan kuin liikuttava yhdistyy liikkuvaan.

Nämä johdetaan samasta kokemuksesta, joka syntyy silloin kun henkilö ajattelee aineellista oliota, esimerkiksi leijonaa, joka ei ole läsnä, mutta jonka hän on nähnyt joskus. Tällöin hänen ajatuksensa välittömäksi kohteeksi tulee jotakin, joka on leijona tai jokin sen kaltainen, samalla tavalla kuin sille, joka katsoo jotakin väriä seinässä, tuo väri tulee näköaistin kohteeksi. Näin ilmoittaa kokevansa myös autuas Augustinus teoksessa Kolminaisuudesta...ja edelleen Aristoteles teoksessa Muistista ja mieleenpalauttamisesta. Koemme myös muistavamme ajatuksiamme ja tunteitamme (kuten sama Augustinus sanoo), jota ei voisi tapahtua ilman muistiin tallentuneita muotoja.

He sanovat edelleen tällaisten muotojen olevan olemuksellisesti erillisiä sekä ajattelutapahtumasta (*cognitio actualis*), että ymmärryksen habituksesta. Tapahtumasta ne eroavat sen vuoksi, että ne pysyvät ymmärrystapahtuman jälkeen (koska koemme sen, että me emme aina ajattele ja tarkastele niitä olioita, joiden muotoja meillä on). Ne eivät ole myöskään habituaalista käsittämistä siksi, että habitus syntyy käsittämistapahtumasta, jota tämänkaltaiset muodot edeltävät.

Kun oletetaan, että tällaisia muotoja on olemassa, seuraa ongelma, joka ei ole suinkaan vähäinen: mille ne kuuluvat, mikä kyky synnyttää ne ja säilyvätkö ne ymmärryksessä. Edelleen ongelmana on, minkä vuoksi niiden olemassaolo ensisijaisesti tulee olettaa.

William Ockham ja Gabriel Biel häntä seuraten kieltävät tällaisten muotojen olemassaolon ymmärryksessä ja aistikyvyssä ja sanovat, että intuitiiviseen käsittämiseen vaaditaan ainoastaan, että kyky on asianmukaisessa tilassa ja että kohde on läsnä ja vaikuttaa ulkoisesti, koska emme koe mitään muuta tarvittavan, eivätkä järkisyyt pakota olettamaan muuta (jonka he pyrkivät osoittamaan). Abstraktiiviseen ymmärtämiseen vaaditaan puolestaan edeltävä intuitiivinen käsitys tai edeltävästä intuitiivisesta käsityksestä jäänyt habitus, koska koemme jotain sellaista mitä näissä on, minkä vuoksi kykenemme ajattelemaan näkemiämme asioita niiden poissaollessa.

5 Ovatko ymmärryksen muodot reaalisesti erillisiä ymmärrystapahtumasta ja ymmärryksestä?

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN: *Exercitium de anima* (1507)

Huomautuksia

Tämä kysymys käsittelee lukua 4, jossa Filosofi vertailee aistikykyä ja ymmärrystä keskenään esittäen 12 vertailukohtaa ja yhtäläisyyttä, joista ensimmäinen on se, että niin kuin aistin kohde saa aistikyvyn siirtymään aistimisen tilaan, samoin myös ymmärryksen kohde tekee ymmärrykselle. Molemmat ovat näet rakentavan toiminnan kohteena, jossa toimii se, jonka ne ovat vastaanottaneet kohteesta, ja jonka avulla ne käsittävät kohteen. Tämän yhteydessä kysytään, onko ymmärryksen muoto, jonka ymmärrys vastaanottaa ymmärrettävästä kohteesta välillisesti ja mielikuvasta välittömästi, reaalisesti erillinen ymmärrystapahtumasta ja ymmärryksestä.

Kysymyksen ratkaisemiseksi huomattakoon ensimmäiseksi, että muotoja on kahdenlaisia, nimittäin reaalisia muotoja ja representaatioita.

Reaalinen (*species realis*)muoto on olion ulkoinen olemus, josta Porfyrios puhuu, kun hän sanoo Priamoksen muodon olleen sopiva hallitsijalle. Tästä ei ole nyt kysymys.

Representaatio (*species representativa*) on intentionaalisen ominaisuutena (*qualitas*) olemassaoleva jonkin olion kuva tai luonnollinen kaltaisuus, oli tämä minkälaisessa subjektissa tahansa. Tämä jakaantuu aistimelliseen ja ymmärrettävään.

Aistimellinen (*species sensibilis*) muoto on elimessä tai aistikyvyssä oleva ominaisuus, jolla aistikyky käsittää. Tästä ei ole kysymys.

Ymmärryksen (*species intelligibilis*) muoto on ymmärryksen kyvyssä oleva ominaisuus sellaisenaan. Tämä on kahdenlainen nimittäin muodostettu (*expressa*) ja jälki (*impressa*).

Muodostettuna (*expressa*) ymmärryksen muoto on se, jolla ymmärretään aktuaalisesti. Se otetaan suoraan mielikuvasta ja jonka avulla ymmärtäminen välittömästi tapahtuu. Tätä tarkoitetaan kysymyksessä. Onko se reaalisesti ymmärrystapahtuma tai jotain, joka reaalisesti edeltää ymmärrystapahtumaa.

5 Ovatko ymmärryksen muodot reaalisesti erillisiä ymmärrystapahtumasta ja ymmärryksestä?

Jälkenä (*impressa*) ymmärryksen muoto on se, mikä jää ymmärrykseen ymmärrystapahtuman jälkeen, jolla ymmärrys voi ymmärtää muistaen tai habituaalisesti. Tätä ei tarkoiteta kysymyksessä.

Toiseksi huomattakoon, että ymmärrystapahtumalla käsitetään tässä potentiaalisen ymmärryksen aktuaalista toimintaa, jossa sitä liikuttaa jokin olio, jonka se käsittää. Kysymyksessä siis otetaan selvää, onko tämä ymmärtämisen toiminto se muoto, joka on tuotettu mielikuvasta.

Kolmanneksi huomattakoon, että ymmärrystä on kolmenlaista...mutta nyt kysymyksessä on vain ihmisen ymmärrys, josta Aristoteles opettaa, että se ei ymmärrä ruumiissa ilman mielikuvia. Mikäli se tahtoo ymmärtää, sen tulee kääntyä mielikuvia kohti, joista sen sanotaan ottavan muodon ja ymmärtämisen, josta kysytään, onko se jotain ymmärryksestä reaalisesti erillistä.

Vastaus

Näiden jälkeen vastataan kysymykseen, että ymmärryksen muoto muodostettuna eroaa reaalisesti ymmärryksestä ja vain rationaalisesti ymmärrystapahtumasta. Vastauksessa on kaksi osaa.

Ensimmäinen osa todistetaan seuraavasti. Tällainen muoto on aksidenssi ja ymmärrys substanssi, jotka ovat perustavalla tavalla erilaisia ja reaalisesti erillisiä, kuten käy ilmi Metafysiikan seitsemännestä kirjasta. Tämä johtuu siitä, että ihmisen ymmärrys ei ole reaalisesti erillinen ihmissielusta, kuten käy ilmi tämän teoksen toisesta kirjasta, eikä se ymmärrä oman olemuksensa, vaan siihen erikseen liitetyn muodon välityksellä.

Toinen osa todistetaan näin. Ei tule olettaa moninaisuutta, jos se ei ole välttämätöntä. Ymmärtämiseen riittää muodostettu muoto, sillä heti kun potentiaalinen ymmärrys vastaanottaa sen mielikuvasta, se ymmärtää sen välityksellä ilman uusien entiteettien syntymistä. Muoto eroaa kuitenkin rationaalisesti ymmärrystapahtumasta, sillä (a) muoto tarkoittaa sen olion luonnollista samankaltaisuutta, jonka intentionaalinen kuva se on, riippumatta siitä muuttaako se subjektiaan vitaalisesti vai ei; (b) ymmärrystapahtuma tarkoittaa muodon lisäksi vitaalista muutosta, joka ei kuitenkaan eroa reaalisesti muodosta, sillä muoto muuttaa itsessään kykyä, muutoin seuraisi ääretön regressio. Tämä siksi, että jos Jumala vuodattaisi ymmärryksen muodon kiveen, muoto pysyisi, mutta tätä ei kutsuttaisi ymmärrystapahtumaksi, koska siitä puuttuisi tämä konnotaatio.

Huomattakoon että vastauksessa puhutaan muodosta muodostettuna, sillä muodot jälkinä eroavat reaalisesti ymmärrystapahtumasta kuten pysyvä ohimenevästä ja vaikutus syystänsä. Ymmärrystapahtuma on sielussa nopeasti ohimenevänä, muodot jälkinä, joita kutsutaan myös habituksiksi tai dispositioiksi, pysyvät sielussa aktuaalisen ymmärtämisen jälkeen.

6 Toimiiko ymmärrys muotojen varastona aktuaalisen ymmärtämisen lakattua?

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN: Exercitium de anima (1507)

[Huomautuksia]

Tämä kysymys nousee edellisen kysymyksen selventämiseksi. Sen vastaamiseksi huomattakoon ensimmäiseksi, että ymmärrys havaitsee itsensä kykenevämmäksi ymmärtämään ymmärtämistapahtuman jälkeen kuin ennen sitä. Tämä on merkinä siitä, että jotain on jäänyt ymmärrykseen ymmärrystapahtuman jälkeen. Kysymyksessä otetaan selvää, onko tämä se muoto, jonka välityksellä se on ymmärtänyt vai jokin muu.

Toiseksi huomattakoon, että ei-vapaiden toimijoiden suhteen pitää paikkansa, että riittävien syiden läsnäollessa tulee olettaa myös vaikutuksen olemassaolo. Ymmärtämisen riittävien syiden vallitessa tulee siten olettaa ymmärtäminen. Ymmärtämisen riittävät syyt ovat potentiaalinen ymmärrys ja ymmärryksen muoto, joka representoi kohteen, sillä muuta ei näytä tarvittavan. Siten kun nämä ovat läsnä tulee olettaa ymmärrystapahtuman olemassaolo ensimmäisen ymmärtämistapahtuman merkityksessä, joka on yksinkertaisten olioiden käsittämistä, jonka suhteen ymmärrys ei ole vapaa, vaan toimii välttämättömyyden pakosta.

Kolmanneksi huomattakoon, että ymmärryksen muotoja on kahdenlaisia, kuten kävi ilmi edellisessä kysymyksessä, nimittäin muodostettuja ja jälkiä. Muotoa sanotaan jäljeksi (*impressa*) kahdessa mielessä. Ensinnäkin koska se painetaan (*imprimitur*) ymmärrykseen mielikuvasta aktiivisen ymmärryksen toiminnan kautta ja tästä puhutaan edellisessä kysymyksessä, jossa sitä kutsutaan muodostetuksi, sikäli kuin ymmärrys ymmärtää sen välityksellä. Sitä kutsutaan mentaaliseksi, koska se on mentaalinen sana, sillä se ei eroa reaalisesti ymmärrystapahtumasta. Toiseksi sitä sanotaan jäljeksi, kun se jää jäljelle ymmärrystapahtuman jälkeen johon se painetaan niin, että se ei häviä yhtä nopeasti kuin ymmärrystapahtuma, joka on sielussa nopeasti ohimenevänä. Tästä puhutaan kysymyksessä.

[Vastaus]

Ymmärrys ei ymmärrystapahtuman jälkeen säilytä muotoja, joilla se kykenisi formaalisesti ymmärtämään. Vastaus todistetaan seuraavasti.

6 Toimiiko ymmärrys muotojen varastona aktuaalisen ymmärtämisen lakattua?

Ensinnäkin jos näin olisi, seuraisi siitä, että ymmärrys ymmärtäisi sen jälkeen kun se on lakannut ymmärtämästä, mikä on ristiriitaista. Aktuaalisen ymmärtämisen lakattua säilyisivät näet edelleen riittävät syyt ymmärtämiseen, nimittäin ymmärrys ja muoto, joten tästä seuraisi ymmärrystapahtuma, sillä ymmärrys ei ole vapaa suhteessa ensimmäiseen toimintaansa.

Toiseksi jos näin olisi, ei mielikuvaa tarvittaisi ymmärrystapahtuman aikaansaamiseksi, mikä on Filosofin ajatuksia vastaan. Hän sanoo usein, että ymmärrys ei ymmärrä mitään ilman mielikuvia yksinkertaisella ymmärtämisaktilla. Mielikuva on ymmärryksen välitön kohde, josta se ottaa sen muotonsa, jolla se ymmärtää aktuaalisesti.

Vastauksessa sanotaan “joilla se kykenisi formaalisesti ymmärtämään”, koska aktuaalisen ymmärtämisen jälkeen jää jäljelle jälki (*vestigium*) ja muoto painettuna (*species impressa*), jonka syy on aktuaalinen ymmärrystapahtuma. Tämä jälki mahdollistaa ja disponoi ymmärryksen ymmärtämään helpommin kuin mihin se kykeni sitä ennen. Se ei ole formaalisesti ymmärrysakti yleisen puhettavan mukaan.

[Otteita vastaväitteistä]

- Ellei oleteta, että ymmärryksen muodot säilyvät, ei voida selittää ymmärrysaktin toistumista ilman kohteen tulemista uudelleen läsnäolevaksi. Premissi todistetaan sillä, että ei voida osoittaa mistä muusta toistuneen ymmärrysaktin vaatima muoto, sillä se tapahtuu formaalisesti varastoituneen muodon välityksellä.
 - Toistuvan ymmärrystapahtuma voidaan selittää aistikykyyn varastoidun mielikuvan perusteella ilman kohteen tulemista uudelleen läsnäolevaksi. Habituaalinen ymmärrys auttaa kääntymisessä aistikyvyssä olevien mielikuvien puoleen, josta ymmärrys abstrahoi muotoja, joilla se ymmärtää uudelleen aiemmin ymmärrettyjä asioita. Tämä ymmärtäminen vahvistaa edelleen habitusta eli muotoa jälkenä. Jotkut sanovat kuitenkin, että ymmärryksessä on muotoja jälkinä ja habituksia mielikuvien sijaan. Ymmärrys ymmärtää uudelleen kääntymällä niiden puoleen muodostaen ymmärrystapahtuman näitä jälkinä olevia muotoja tarkastelemalla. Näin tapahtuu siksi, että ymmärrys ei muodosta jokaista ymmärrystapahtumaa välittömästi mielikuvista, kuten käy ilmi diskursiivisen käsittämisen tapauksesta. Tämän mukaisesti ajatteli Gregorius Riminaläinen.
- Muoto jälkenä on sielussa oleva aktuaalisuus (*actus*), sillä se tekee sielun aktuaaliseksi eikä se näytä olevan mikään muu aktuaalisuus kuin ymmärrystapahtuma, joten jne.
 - Muoto jälkenä on aktuaalisuus, joka tekee kyvyn alttiiksi ja aiheuttaa sille taipumuksen, mutta se ei ole ymmärryksen akti, sillä se ei ole formaalisesti käsittämistä tapahtuma. Tomistit sanovat, että mielikuvasta otettu muoto ei ole ymmärtämistä tapahtuma, vaan se säilyy ymmärtämisen jälkeen ja silloin sitä kutsutaan habitukseksi, jonka vaikutuksesta ymmärrys on altis kääntymään aistikykyyn jääneen mielikuvan puoleen ja ymmärtämään uudelleen. He sanovat kerran ymmärrykseen painetun muodon jäävän siihen pysyvästi aktiivisen ymmärryksen läsnäolon vaikutuksesta, kuten oli edellä sanottiin.

7 Arvostelukyky

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN: Compendium philosophie naturalis (1507)

Arvostelukyky on se, joka hyväksyy toden ja hylkää väärän. Se jakaantuu spekulatiiviseen ja käytännölliseen osaan, jotka eroavat toisistaan päämäärien ja kohteiden suhteen

Nyt käsitellään edellä esitetyn jaottelun toista osaa. Tämä on arvostelukyky (*potentia iudicativa*), joka saa nimensä siitä, että tuottaa arvostelman hyväksyessään (*assentiendo*) toden ja hylätessään (*dissentiendo*) väärän.

Siitä huomattakoon ensimmäiseksi, että arvostelman tekevä ymmärrystapahtuma on kvaliteetti, jolla ymmärrys arvostelee uskoen tai ollen uskomatta. Sitä on kahdenlaista, nimittäin jossakin pysyvää (*adhaesiva*) ja jonkin hylkäävää (*dissensiva*).

- Jossakin pysyvä on kvaliteetti, jolla hyväksytään ja uskotaan jonkin olevan totta. Pysyminen jossakin (*adhaerere*) on asian hyväksymistä ja sen totuuden uskomista. Tämän kohde on joko olemassaoleva tai näennäinen hyvä.
- Jonkin hylkäävä on kvaliteetti, jolla jonkin totuus hylätään eikä sitä uskota. Hylkääminen on jonkin uskomatta olemista eli sen uskomista epätodeksi.

Hyväksyminen on sielussa oleva kvaliteetti, jolla ei ole muuta nimeä, ellei sitä sitten kutsuta totuuden arvostelmaksi. Se eroaa reaalisesti käsitteestä *via modernan* yleisen puhutavan mukaan. Gregorius Riminaläinen on päinvastaista mieltä. Hänen mukaansa käsittävä ja hyväksyvä ymmärtäminen (*notitia*) ovat yhtä ja eroavat toisistaan ainoastaan näkökulman suhteen.

Toiseksi huomattakoon, että spekulatiivinen ja käytännöllinen ymmärrys eroavat toisistaan vain kohteittensa ja päämääriensä puolesta.

- Spekulaatiivinen ymmärrys
 - on kohteensa puolesta se, jonka kohde on tosi totuuden suhteen tarkasteltuna ja tässä tarkastelussa pysyen eli ilman sen soveltamista toimintaan. Tällainen ymmärrys on silloin kun sitä informoivat spekulatiiviset habitukset, kuten viisaus, ymmärrys ja tieto. Viisauden välitön kohde on viisautta koskeva eli metafyyssinen johtopäätös. Ymmärryksen kohde puolestaan on todistamaton prinssiippi ja tiedon kohde luonnonfilosofian tai matematiikan alaan kuuluva johtopäätös.

- on päämääränsä puolesta se, jonka päämääränä on tietää jotakin pysyen tässä tietämisessä eli ilman tiedon soveltamista tekona, sillä Filosofin mukaan (Metafyysikka, 2. kirja) teoreettisen eli spekulatiivisen tietämisen päämäärä on totuus ja käytännöllisen teko.
- Käytännöllinen ymmärrys
 - on kohteensa puolesta se, jonka kohteena on totuus hyvyyden suhteen tarkasteltuna eli sellainen ymmärrys, joka ei jää käsittämiseen, vaan soveltaa sen tekona. Filosofin mukaan (Etiikka, 2. kirja) hyvyys ja pahuus ovat asioissa. Tällainen ymmärrys on silloin, kun praktiset habitukset informoivat sitä. Näitä ovat harkinta ja taito. Näiden välittöminä kohteina ovat valittavia ja tehtäviä asioita koskevat lauseet. Emme näet tutki hyveitä ainoastaan tietämisen vuoksi, vaan siksi että saisimme aikaan hyvää, mikä toteutuu teon kautta. Hyveet seuraavat hyvää harkintakykyä, johon ne kaikki ovat yhteydessä. Edelleen sekä mekaanisissa että henkisissä taidoissa ponnistellaan teon vuoksi, kuten toisaalla selitetään laueammin.
 - on päämääränsä puolesta se, jonka lopullinen päämäärä on toiminta, sillä Filosofin mukaan (Sielusta, 3. kirja) ymmärrys ulottuessaan tekoon tulee käytännölliseksi.

Käytännöllinen jakaantuu synteresikseen, järkeen ja omaantuntoon praktisen syllogismin premissien ja johtopäätöksen mukaan.

Tässä jaotellaan käytännöllinen ymmärrys praktisen ja moraalisen syllogismin jaottelun mukaan kolmeen osaan. Näistä kahta kutsutaan premissiksi ja kolmatta seurauslauseeksi tai johtopäätökseksi, kuten loogikot opettavat.

- Synteresis on kyky, jolla teemme yleisen arvostelman, jonka mukaan hyvää tulee tehdä ja pahaa välttää. Moraalin käytännöllisiin periaatteisiin näet kuuluu, että kaikkea hyvää tulee tehdä ja kaikkea pahaa välttää. Kuten spekulatiivinen ymmärrys ei erehdy spekulatiivisten periaatteiden suhteen, samoin ei synteresiskään erehdy moraalien käytännöllisten periaatteiden suhteen. Tämän vuoksi sen sanotaan asettavan praktisen syllogismin yläpremissin, joka sisältää virtuaalisesti koko syllogismin, koska se kehottaa hyvään, asianmukaiseen ja kunnialliseen sekä moittii pahasta, häpeällisestä ja kunnianttomasta.
- Järki on kyky, jolla teemme arvostelman koskien yksittäistä ja erityistä tapausta, sen suhteen mikä siinä on hyvää tai pahaa, kuten se, että tarvitsevan auttaminen on hyvää tai että vilpillisyys lainkäytössä on pahaa. Näiden suhteen tapahtuu erehtymistä, koska ne käsittelevät yksittäistapauksia, kuten esimerkiksi yksittäisiä ihmisten tekoja. Se erehtyy silloin kun se ei ole riittävän selvillä asioista tai kun aistillisuus on turmellut sitä. Tämän vuoksi järjen tulee olla selvillä sekä jumalallisista että inhimillisistä laeista, että se voisi tietää, mitkä yksittäisasiat ovat oikeudenmukaisia (*iusta*) ja mitkä epäoikeudenmukaisia. Tämä kyky antaa praktisen syllogismin alapremissin. Jos se erehtyy tässä

alapremisissä, seuraa siitä erehdys johtopäätöksen tekevässä omassatunnossa. Siksi jokainen oikein toimivan omantunnon erehdys tulee järjen syyksi (*imputatur rationi*).

- Omantunto on kyky, jolla teemme arvostelman, että jotain yksittäistä on tehtävä tai jätettävä tekemättä. Se tekee johtopäätöksen praktisessa syllogismissä, kuten seuraavallisessa päättelyssä: kaikkea hyvää on tehtävä ja tarvitsevan auttaminen on hyvää, joten tarvitsevaa on autettava. Samoin seuraavassa: kaikesta pahasta on rangaistava ja varastaminen on paha, joten varastamisesta on rangaistava. Vieksaasta harhautuneesta omantunnosta ja senkaltaisesta puhutaan enemmän teologiassa.

Järki jakaantuu ylempään osaan, joka arvostelee jumalallisten lakien mukaan ja alempaan osaan, joka arvostelee inhimillisten lakien mukaan. Tämän perusteella ylempää osaa kutsutaan mieheksi ja alempaa naiseksi.

Järki jaetaan edelleen kahteen kahdenlaisen tehtävänsä perusteella.

- Ylempi arvostelee jumalallisten lakien perusteella, jotka johdetaan Jumalan käskyistä, jotka tunnemme joko pyhien kirjoitusten ilmoituksen tai ymmärryksen luonnollisen valon perusteella. Tässä ei tapahdu erehtymistä, koska tämä järki pyytää alati avukseen korkeinta. Jumalalliset lait sisältävät tässä luonnollisen lain, kuten käy ilmi sanotusta. Tätä osaa kutsutaan mieheksi vertauskuvallisesti sen täydellisyyden ja muuttumattomuuden vuoksi.
- Alempi arvostelee inhimillisten lakien mukaan, jotka perustuvat viisaiden opetukseen ja yhteiskunnan valtaapitävien arvovaltaan. Tämä voi erehtyä monin tavoin. Se voi tapahtua epäoikeudenmukaisten lakien pahuuden vuoksi, kun hyviä lakeja sovelletaan huonosti tai aistillisuuden aiheuttamasta turmeluksesta, jonka johdosta ajaututaan pois kaikista hyvistä laeista ja arvostellaan vain hyväksi vain se, mikä miellyttää aistillisuutta. Tämä johtaa elämellisyteen, kuten Filosofi opettaa Etiikassa sanoen, että on ihmisiä, jotka ovat valinneet osakseen karjan elämän. Tätä vastaa psalminkirjoittajan sana siitä, että ylhäinenkin ihminen, jolla ei ole ymmärrystä, on verrattavissa juhtiin ja tulee niiden kaltaiseksi. Näiden edelläkävijänä ja lipunkantajana Aristoteles piti Sardanapaulosta ja Polyksenosta, joista edellinen sanoi: “Syö, juo ja pelaa; kuoleman jälkeen ei ole nautintoja” ja jälkimmäinen puolestaan valitsi kurjen kaulan kulinaaristen nautintojen vuoksi. Tätä kutsutaan naiseksi sen tyhmyyden ja taipumuksen pahaan vuoksi.

Sanotun johdosta huomattakoon, että laki saa nimensä sitomisesta (*legem dici a ligando*), koska se velvoittaa, ja se kuvataan näin: se on merkki, joka ilmaisee oikean järjen (*recta ratio*) velvoittaen (*obligandis*) toimimaan tai jättämään toimimatta.

’**Merkki**’ voi olla joko mentaalinen, puhuttu tai kirjoitettu, mistä seuraa, että lakia on kolmenlaista

7 Arvostelukyky

- Mentaalinen laki on sisäinen laki, joka on asetettu ihmiseen joko inspiraation, luonnollisen evidenssin sanelun tai opetuksen kautta.
- Puhuttu laki on laki, jonka ruhtinas tai muu auktoriteetti on suullisesti tuonut julki.
- Kirjoitettu laki on laki, jolla käsketään kirjallisesti, jollaisia ovat kirjoitetut evankeliumin ja valtakunnan lait.

'Ilmaisee', koska mikään sellainen laki ei velvoita, josta henkilö ei ole tietoinen siitä eikä voi tulla tietoiseksi. Siksi järjettömille ei voi asettaa lakia ja ylipääsemätön tietämättömyys tekee syntyneeksi lain rikkomiseen...

'Oikea_järki' sillä erehtyneen järjen tuottama merkki, kuten paha ja epäoikeudenmukainen käsky ei ole todellinen laki, vaan jotain jota vain sanotaan laiksi.

'Velvoittaaen', jolla halutaan sulkea pois pyhien kirjoitusten neuvot, joita ei kutsuta laeiksi. Tällaisia ovat naimattomuuden noudattaminen, vapaaehtoinen köyhyys ja senkaltaiset, jotka eivät kuulu määräyksiin sanan yksinkertaisessa merkityksessä.

Laki jaetaan kolmeen lajiin, nimittäin jumalalliseen, luonnolliseen ja inhimilliseen.

- Jumalallinen laki
 - Se on jumalallisen tahdon ilmoitettu ja ilmaistu merkki, joka velvoittaa/sitoo (*ligando*) toimimaan tai jättämään toimimatta ikuisen autuuden (*felicitatis aeternae*) seuraamuksen kautta.
 - * 'Ilmoitettu' sulkee pois luonnollisen lain, jota meillä ei ole ilmoituksen kautta, vaan ymmärryksen luonnollisen valon perusteella. Jos Jumala olisi ilmoittanut luonnollisen ymmärryksen sanelemat lait, myös nämä olisivat jumalallisia lakeja, sikäli kuin ne edesauttavat saman päämäärän toteutumista.
 - * 'Ikuisen autuuden seuraamuksen kautta', jossa ensimmäiseksi suljetaan pois valtakunnalliset ja siviililakiin kuuluvat inhimilliset lait, jotka säädetään yhteiskunnallisen onnellisuuden aikaansaamiseksi. Toiseksi suljetaan pois Vanhan testamentin oikeudelliset säädökset, joista monet Jumala ilmoitti patriarkeille yhteiskunnallisen hallinnan vuoksi.
 - Ensimmäinen taso sisältää ne lait, jotka on kirjoitettu Vanhassa ja Uudessa testamentissa koskien Kristuksen evankeliumia
 - Toinen sisältää ne, jotka johdetaan edellisistä evidentisti.
 - Kolmas sisältää ne, jotka on saatu myöhemmän apostoleille ja muille pyhien ja kanonisten kirjoitusten kanssa yhdenvertaisille henkilöille annettun ilmoituksen kautta, jollaisia ovat Pyhän Hengen johtaman kirkon opilauseet.

- Neljäs sisältää ne, jotka on ilmoitettu joillekin yksittäisille ihmisille heidän itsensä tai toisten tätä tarkoitusta varten erikseen valittujen henkilöiden kautta.

- Luonnollinen laki

- Se on jumalallisen tahdon luonnollisesti saatu ja ilmaistu merkki, joka velvoittaa toimimaan tai jättämään toimimatta maallisen onnen (*naturalis felicitatis*) seuraamuksen kautta.
 - * 'Luonnollisesti saatu' eli sellainen, joka on kuhunkin sellaiseen ihmiseen asetettu, jonka järjelle ominaista toimintaa ei ole estetty. Tämä voi estyä ruumiin kautta erehdyksinä tai järjessä olevien paheiden vaikutuksesta, jotka saavat unohtamaan järjen luontaisen valon.
 - * 'Maallisen onnen seuraamuksen kautta' eli inhimillisen ja tämän elämän onnellisuuden, jota kutsutaan monastiseksi, ekonomiseksi ja poliittiseksi. Edellä olevan perusteella on ilmeistä, että luonnollinen laki eroaa jumalallisesta sekä syntytapansa puolesta, että sen puolesta, minkä päämäärän vuoksi se on annettu. Jumalallinen laki saadaan ilmoituksen kautta ja se suuntaa ihmisen välittömästi ja itsessään kohti ikuista autuutta, mutta luonnollinen laki saadaan ymmärryksen luonnollisen valon kautta ja se suuntaa ihmisen välittömästi kohti tämän elämän inhimillistä onnellisuutta.

- Inhimillinen laki

- Se on sellainen positiivinen laki, joka on inhimillisen auktoriteetin välittömästi antama oikean järjen tahtoma ilmaistu merkki, joka sitoo ihmisen toimimaan tai jättämään toimimatta jonkin järjen kanssa sopusoinnussa olevan ikuisen tai ajallisen päämäärän vuoksi. Näitä on kahdenlaisia.
 - * Kanoniset ovat sellaisia, jotka on annettu ikuisen autuuden saavuttamiseksi, jonka suhteen ne ovat yhteneväisiä jumalallisten lakien kanssa, jotka on annettu saman päämäärän vuoksi.
 - * Siviililait on annettu tässä elämässä saatavan inhimillisen onnellisuuden saavuttamiseksi, jonka suhteen ne ovat yhteneväisiä luonnollisen lain kanssa, joka on annettu saman päämäärän vuoksi.

Seuraa lisäys. Sama laki voi lajinsa puolesta olla jumalallinen, luonnollinen tai inhimillinen, koska Jumala voi ilmoittaa luonnollisesti syntyneen lain ja jopa ihminen voi säätää tällaisen lain. Näistä laeista kirjoittaa enemmän autuas Tuomas... ja Johannes Gerson sekä häntä seuraten Gabriel...

8 Tahto

BARTHOLOMAEUS ARNOLDI DE USINGEN: Compendium philosophie naturalis (1507)

Haluava kyky on se, jolla jokin pyrkii yhdessä edeltävän käsityksen kanssa näennäistä tai olemassaolevaa hyvänsä kohti.

Tässä käsitellään sielun kolmatta kykyä, jota kutsutaan haluavaksi, ja joka edellyttää käsittämistä.

“...hyvänsä kohti”: tässä puhutaan tämän kyvyn kohteesta, joka on hyvä, sillä hyvää on se, mitä kaikki haluavat, kuten Filosofi sanoo Etiikan ensimmäisessä kirjassa.

“...näennäistä tai olemassaolevaa...”: tässä poissuljetaan luonnollinen halu, joka kohdistuu aina olemassaolevaan hyvänsä, koska sitä ohjaa erehtymätön toimija, ja että sitä ei käsitellä nyt, vaan nyt puhutaan sielullisesta halusta.

“..yhdessä edeltävän käsityksen kanssa...”, nimittäin aistiin tai järkeen perustuvan käsityksen kanssa. Tässä käsitellyn sielullisen halun kahta lajia, jotka ovat sensitiivinen ja intellektuaalinen halu, joista jälkimmäisen toinen nimi on tahto. Tämän kyvyn suhteen huomattakoon ensiksi, että halu kuvataan näin: se on olion pyrkimys kohti olemassaolevaa tai näennäistä hyvänsä ja sitä on kahdenlaista, nimittäin luonnollista ja sielullista...

Sielullinen halu on olion taipumus kohti olemassaolevaa tai näennäistä hyvänsä, jota edeltää haluavan yksilön käsittäminen. Tämä voi erehtyä, koska se seuraa haluavan yksilön käsittämistä, joka voi erehtyä. Tämä jaotellaan käsittämisen lajien mukaan aistilliseen ja intellektuaaliseen...

Intellektuaalinen halu on sellaista, joka suuntautuu kohteeseensa niin, että sitä edeltää intellektuaalinen käsittäminen. Sitä kutsutaan tahdoksi ja sen valona on ymmärrys. Mitään ei tahdota, jos sitä ei käsitetä. Tahtoa näet kutsutaan sokeaksi kyvyksi.

Toiseksi huomattakoon, että tahdolla on kahdenlaisia toimintoja (*actus*), nimittäin siitä syntyviä (*elicitos*) ja sen ohjaamia (*imperatos*).

- Tahdosta syntyvät ovat sellaisia, jotka tahto muodostaa itsestään herättämällä (*eliciedo*), ja näitä on kahdenlaisia
 - Ensimmäisiin kuuluvat miellyttämisen (*complacentia*) ja epämiellyttävyyden (*displacentia*) aktit, joissa tahto ei ole vapaa, koska sitä miellyttää miellyttävä kohde ja epämiellyttävä inhottaa sitä. Siksi näihin akteihin ei liity myöskään syntiä.

- Toisiin kuuluu kahdenlaisia:
 - * Kontraariset vastakohtat (*contrarii*), kuten tahtominen (*velle*) ja tahtominen, että ei (*nolle*), hyväksyminen ja hylkääminen. Tahto on vapaa vain suhteessa toiseen näistä vaihtoehdoista, koska se voi tahtoa vapaasti hyvää, mutta ei voi tahtoa, että sitä ei olisi. Samoin se voi vapaasti hylätä pahan, mutta ei voi hyväksyä sitä pahana.
 - * Kontradiktoriset vastakohtat (*contradictorii*), kuten tahtoa (*velle*) ja olla tahtomatta (*non velle*), hyväksyä ja olla hyväksymättä, hylätä ja olla hylkäämättä. Tahto on vapaa näissä kummankin vaihtoehdon suhteen, sillä se voi viivyttää ratkaisuaan joko vapautensa käyttämiseksi tai sen vuoksi, että se haluaa vielä harkita kohteen hyvyttä ja pahuutta.
- Tahdon ohjaamia ovat sellaiset toisten kykyjen toiminnot, joiden kuuluu luonnostaan seurata tahtoa. Me nimittäin näemme, ymmärrämme tai kävelemme tahtomme mukaan. Vegetatiivinen kyky ei luonnostaan seuraa tahtoa, koska se aktualisoituu täysin luonnollisesti ilman tahdon määräystä. Muita kykyjä tahto voi määrätä ja sitä kutsutaan niiden kuningattareksi. Tämän vuoksi tahtoa kutsutaan olemuksellisesti vapaaksi, muita kykyjä sen sijaan vain osallisuuden kautta vapaiksi.

9 Voiko halu olla toiselle halulle vastakkainen?

JOHANNES CARNIFICIS DE LUTREA: Harjoituksia kirjoihin Sielusta (Exercitium in libros de anima, Erfurt 1482)

[Huomautuksia]

Vastauksen suhteen huomattakoon, että käsityskykyä on ihmisessä kahdenlaista, nimittäin sensitiivistä ja intellektuaalista; näitä kumpaakin seuraa jokin halu. Kysymyksessä kysytään siten, ovatko nämä halut ihmisessä vastakkaisia. Huomattakoon siksi, että halua kuvataan näin: se on olion pyrkimys kohti olemassaolevaa tai näennäistä hyvää. Tämä halun määritelmää tehdään sen kohteen mukaan, koska hyvä on halun kohde. Siten edellämainitussa määritellään myös 'hyvä'.

Halua on kahdenlaista, nimittäin luonnollista ja sielullista.

Luonnollinen halu on olion pyrkimystä kohti olemassaolevaa tai näennäistä hyvää ilman edeltävää käsitystä yksittäisestä halun kohteesta. Näin esimerkiksi ylhäällä oleva raskas esine haluaa luonnostaan alaspäin. Tässä merkityksessä halu voi kuulua elottomille olioille ja myös elollisille, kun niitä tarkastellaan samassa mielessä kuin elottomia.

Toinen [halun laji] on sielullinen halu, ja se on olion pyrkimys kohti olemassaolevaa tai näennäistä hyvää, jota edeltää käsitys yksittäisestä halun kohteesta. Tätä halua on kahdenlaista, nimittäin sensitiivistä ja intellektuaalista.

Sensitiivinen halu on sellaista, joka seuraa edeltävää aistihavaintoa, mutta intellektuaalinen halu seuraa edeltävää intellektuaalista toimintaa. Intellektuaalista halua kutsutaan tahdoksi.

[Vastaus]

Näiden huomautusten jälkeen vastataan, että sensitiivinen ja intellektuaalinen halu ovat usein toisilleen vastakkaisia aktiensa suhteen.

Vastauksen todistus: aistien arvostelmat ovat usein vastakkaisia intellektin ja järjen arvostelmille, siis myös sensitiivinen halu on usein intellektuaaliselle halulle vastakkainen. Päätelmä on pätevä, sillä intellektuaalinen halu seuraa järjen ja intellektin arvostelmaa ja sensitiivinen halu aistien arvostelmaa. Alkuosa pitää paikkansa, sillä aistit pitävä usein jotain tekemisen arvoisena, vaikka järki ja intellekti määräävät päinvastaista.

Edelleen sensitiivinen halu haluaa usein jotain, mutta intellektuaalinen halu haluaa vastakkaista, siis ne ovat aktiensa suhteen vastakkaisia. Alkuosan todistus: sensitiivinen halu haluaa

9 Voiko halu olla toiselle halulle vastakkainen?

pitää itsellään omaisuutensa meren myrskyssä, mutta intellektuaalinen halu ei halua pitää sitä, vaan haluaa heittää sen myrskyssä mereen hengen pelastamiseksi.

Huomattakoon, että vastauksessa sanotaan “usein”, koska sensitiivinen ja intellektuaalinen halu eivät aina ole vastakkaisia, sillä hyveellisissä ihmisissä ne eivät ole vastakkaisia.

Nämä halut eivät ole vastakkaisia, koska hyveellisissä ihmisissä alemmat sielunkyvyt ja siten myös aistikyky odottaa järjen arvostelmaa ja tottelee järkeä, koska se toimii terveen järjen (recta ratio) sanelun mukaan, sillä tällaisissa ihmisissä järki ja intellekti hallitsevat; koska siis myös intellektuaalinen halu seuraa järjen arvostelukykä, niin myös sensitiivinen halu tottelee ja seuraa intellektuaalista halua.

Paheellisissa ja pahoissa ihmisissä sensitiivinen halu on vastakkainen intellektuaaliselle halulle, koska sensitiivinen halu ei odota järjen arvostelmaa, vaan toimii ennen sitä, koska se seuraa sensitiivisen halun arvostelmaa, joka on intellektin ja järjen arvostelmalle vastakkainen. Näin sensitiivinen halu on intellektuaaliselle halulle vastakkainen aktiensa suhteen, jolloin on totta, että sensitiivinen intellektuaalinen kyky ovat akteissaan toisilleen vastakkaisia.

Edelleen, näiden halujen suhteen voi olla vastakkaisia taipumuksia (habitus), siis nämä halut ovat toisilleen vastakkaisia. Alkuosan todistus: on totta, että toisessa näistä on hyve ja toisessa pahe.

Edelleen, pahimmissa ihmisissä sensitiivinen ja intellektuaalinen halu eivät ole vastakkaisia, koska heissä järki ei hallitse, vaan on täysin lannistettu. Niinpä ainoastaan ääripäiden väliin kuuluvissa ihmisissä sensitiivinen halu on intellektuaaliselle halulle vastakkainen.

[Vastaväitteitä]

Vastaväite: sensitiivinen ja intellektuaalinen halu eivät ole vastakkaisia. Alkuosan todistus: sensitiivisen ja intellektuaalisen halun välillä ei ole reaalista eroa, vaan ne ovat yksi ja sama. Sama ei voi kuitenkaan olla itselle vastakkainen, siis halut eivät ole toisilleen vastakkaisia.

Vastaus: väite todistaa sen, että nämä halut eivät ole toisilleen olemuksellisesti vastakkaisia, koska niiden perustana on sama sielun olemus, mutta aktiensa puolesta ne ovat toisilleen vastakkaisia, koska niillä on usein vastakkaisia akteja. Koska aistikyvyllä ja intellektuaalisella kyvyllä on vastakkaisia akteja, niin myös niiden haluilla on vastakkaisia akteja.

Vastaväite: halut eivät ole vastakkaisia. Alkuosan todistus: aistien ja intellektin arvostelmat eivät ole vastakkaisia, niinpä niiden halut eivät ole vastakkaisia. Päätelmä on pätevä, sillä näiden halut seuraavat niiden arvostelmia. Alkuosa todistetaan hyveellisten ihmisten tapauksella, koska näissä aistien ja ymmärryksen arvostelmat eivät ole vastakkaisia, sillä aistisielu tottelee ymmärrystä.

Vastaus: sensitiivinen ja intellektuaalinen halu eivät aina ole vastakkaisia, koska hyveellisissä ja kaikista pahimmissa ihmisissä ne eivät ole vastakkaisia.

Tässä yhteydessä huomattakoon, että on olemassa kolmenlaisia ihmisiä: eräät ovat hyveellisiä ja he tekevät koko ajan [hyvää] ilman murhetta ja vastustusta ja heissä vain järki hallitsee niin, että aistillisuus on täysin alistettu terveelle järjelle.

Toiset ovat huonoimpia ja he tekevät koko ajan pahaa ilman murhetta ja vastustusta; heissä aistillisuus hallitsee täysin ja järki on kokonaan alistettu. Näissä kahdessa ihmistyyppissä sensitiivinen ja intellektuaalinen halu eivät ole aktiensa suhteen vastakkaisia.

Kolmas joukko koostuu ääripäiden välillä olevista ihmisistä, ja näihin kuuluu kahdenlaisia: toiset ovat itsensä hallitsevia, ja he tekevät hyvää murheisina ja vastustaen, koska näissä ihmisissä aistillisuus ei ole täysin lannistettu eikä sensuaalinen halu ole täysin järjelle alistettu, joka kuitenkin hallitsee ja voittaa aistien arvostelman. Näissä ihmisissä sensitiivinen halu on intellektuaaliselle halulle vastakkainen. Toiset ovat hillittömiä, ja he tekevät paha murheellisina ja vastahakoisesti ja myös heissä sensitiivinen halu on intellektuaaliselle vastakkainen, koska heissä järki ei ole täysin lannistettu, mutta silti aistillisuus voittaa järjen ja näin siis heissä halu on toiselle halulle vastakkainen.

10 Sielunkykyjen toiminta käytännössä

Tulen kotiin työpäivän päätteeksi. Kuulen heti huudon ja kohta näen kasvot.

Näön kohde on väri, väliaine on läpinäkyvä ja valaistu aines, aistinelin on silmä, josta havainnonmuodot siirtyvät näköhermoa pitkin yleisaistiin, jossa loppuunsaatetaan nähtävää koskeva arvostelma.

Kuulon kohde on ääni, väliaine on ilma, aistinelin on korvan sisäosissa sijaitseva tärykalvo, josta havainnonmuodot siirtyvät siirtyvät yleisaistiin.

Huomaan, että kasvot ja huuto kuuluvat samalle henkilölle, jonka tunnistan tyttärekseni Mirjamiksi.

Yleisaisti on se joka aistii kaikkien yksittäisten aistien kohteet niiden erot huomioonottaen.

Koska huuto on kova ja suu mutrussa, huomaan että Mirjami on vihainen.

Toisinaan se [aistikyky] tuottaa jopa ei-aistittavia muotoja (eli muodostaa käsityksen, joka esittää asiaa, johon liittyy ulkoisilla aisteilla havaitsemattomia piirteitä, kuten 'vahingollinen' tai 'vihollisuus', kuten käy ilmi tapauksesta, jossa lammas pakenee sutta).

Ymmärrykseni käytössä on siis aistikyvyn tuottama mielikuva vihaisesta Mirjamista. Aktiivinen ymmärrykseni valaisee tämän mielikuvan, jolloin siitä syntyy ymmärryksen muoto, joka siirtää potentiaalisen ymmärrykseni ajattelemaan, että Mirjami on vihainen.

Jokaisesta sisäisestä aistimuksesta voi syntyä saman asian ymmärrysakti sielussa. Edelleen ymmärrys abstrahoi ensimmäisestä ymmärryksen käsityksestä, joka on intuitiivinen, yksilöllisen määrittelemättömän abstraktin ymmärryksen käsitteen samoin kuin aistikyky.

Ymmärrykseni tuo mieleeni päätelmän, että Mirjami on vihainen ja usein vihainen on nälkäinen, joten Mirjami lienee nälkäinen. Tästä ymmärrys johtaa edelleen ajatuksen, että Mirjami tarvitsee ruokaa.

Näiden yksinkertaisten käsitteiden jälkeen ymmärrys järjestee niitä muodostaen yhdistettyjä lauseita ja edelleen lauseista syllogismeja ja muita johtopäätöksiä joiden avulla tunnetummista asioista päätellään vähemmän tunnettuja.

10 Sielunkykyjen toiminta käytännössä

Käytännöllinen järkeni muodostaa praktisen syllogismin: synteresis sanoo erehtymättömästi, että hyvää on tehtävä; järki sanoo jumalallisten ja inhimillisten sekä luonnonlakien mukaan, että tarvitsevan auttaminen on hyvää, josta omatunto päättelee, että tarvitsevaa on autettava. Tästä edelleen johtuu, että koska tarvitsevaa on autettava ja Mirjami tarvitsee ruokaa, joten Mirjamille on siis annettava ruokaa.

Synteresis on kyky, jolla teemme yleisen arvostelman, jonka mukaan hyvää tulee tehdä ja pahaa välttää...järki on kyky, jolla teemme arvostelman koskien yksittäistä ja erityistä tapausta, sen suhteen mikä siinä on hyvää tai pahaa, kuten se, että tarvitsevan auttaminen on hyvää...Omatunto on kyky, jolla teemme arvostelman, että jotain yksittäistä on tehtävä tai jätettävä tekemättä. Se tekee johtopäätöksen praktisessa syllogismissä, kuten seuraavanlaisessa päättelyssä: kaikkea hyvää on tehtävä ja tarvitsevan auttaminen on hyvää, joten tarvitsevaa on autettava.

Tahtoni saa siten ymmärrykseltä kehotuksen antaa Mirjamille ruokaa. Koska ruoan antaminen on tässä tapauksessa hyväksi ymmärretty ratkaisu, en voi tahtoa olla antamatta ruokaa. Voin tosin vielä viivyttää päätöstäni siitä, onko ruoan antaminen tässä tilanteessa oikea ratkaisu. Aistinen haluni istuisi jäisi tosin mielellään lepäämään, vaikka siinäkin on impulssi, joka kehottaa tekemään jotain, että huuto lakkaisi.

Kontradiktoriset vastakohtat, kuten tahtoa ja olla tahtomatta, hyväksyä ja olla hyväksymättä, hylätä ja olla hylkäämättä. Tahto on vapaa näissä kummankin vaihtoehdon suhteen, sillä se voi viivyttää ratkaisuaan joko vapautensa käyttämiseksi tai sen vuoksi, että se haluaa vielä harkita kohteen hyvyttä ja pahuutta.

Näiden impulssien vaikutuksen alla tahtoni päättää ottaa kauppakassista leipää ja antaa sitä Mirjamille.

Tahdon ohjaamia ovat sellaiset toisten kykyjen toiminnat, joiden kuuluu luonnostaan seurata tahtoa. Me nimittäin näemme, ymmärrämme tai kävelemme tahtomme mukaan. Vegetatiivinen kyky ei luonnostaan seuraa tahtoa, koska se aktualisoi-tuu täysin luonnollisesti ilman tahdon määräystä. Muita kykyjä tahto voi määrätä ja sitä kutsutaan niiden kuningattareksi. Tämän vuoksi tahtoa kutsutaan olemuksellisesti vapaaksi, muita kykyjä sen sijaan vain osallisuuden kautta vapaiksi.

Liitteet

Usingen: Luonnonfilosofian tiivistelmä

[Viides traktaatti, tiivistelmäteksti ilman selityksiä]

Sielu on fyysisen ja orgaanisen aineellisen kappaleen (corpus) ensimmäinen aktuaalisuus (actus), jolla on elämä kyvyissään.

Sillä on viisi kykyä: vegetatiivinen kyky, aistikyky, haluava kyky, kyky liikkua paikassa ja kyky ymmärtää.

Vegetatiivisella kyvyllä on kolme aktia: ravitseminen, kasvaminen ja itsensä kaltaisen synnyttäminen.

Ravitseminen on sielun luonnollisen lämmön välityksellä suorittamaa ravinnon muuntamista ravitun olion substanssiksi, jonka tarkoituksena on hävinneen aineksen korvaaminen.

Ravitseukseen vaaditaan neljä seikkaa: puoleensavetäminen, sulatus, säilyttäminen ja poistaminen.

Kasvaminen on sielun luonnollisen lämmön välityksellä suorittamaa ravinnon muuntamista ravitun olion substanssiksi, jonka tarkoituksena on, että eliö saavuttaa sille kuuluvan koon.

Itsensä kaltaisen synnyttäminen on synnyttäjän kanssa samaa lajia olevan eliön aikaansaamista; tämä on kaikista luonnollisin toiminto eliöissä.

Aistikyky on kyky havaita aistittavia kohteita; se jakaantuu sisäiseen ja ulkoiseen.

Aistittavia on kahdenlaisia: aksidentaalisesti ja itsessään aistittavia, joista jälkimmäinen jakaantuu varsinaiseen ja yleiseen aistittavaan.

Ulkoinen aistikyky jakaantuu viiteen osaan: näkö, kuulo, hajuaisti, makuaisti ja kosketusaisti.

Näköaistin kohde on väri, väliaine on läpinäkyvä ja valaistu aines, aistinelin on silmä, josta havainnonmuodot siirtyvät näköhermoa pitkin yleisaistiin, jossa loppuunsaatetaan nähtävää koskeva arvostelma.

Kuuloaistin kohde on ääni, väliaine on ilma, aistinelin on korvan sisäosissa sijaitseva tärykalvo, josta havainnonmuodot siirtyvät siirtyvät yleisaistiin.

Hajuaistin kohde on haju, väliaine on ilma tai vesi, aistinelimiä ovat kaksi rinnan pään kaltaista uloketta, jotka pistävät esiin aivoista; näiden kautta kulkee havainnonmuotoja synnyttävä henki yleisaistiin.

Makuaistin kohde on maku, väliaine on huokoinen lihaskudos kielen pinnalla, aistinelimenä ovat kielessä olevat hermot, josta havainnonmuodot siirtyvät tiettyjen suonten kautta yleisaistiin.

Tuntoaistin kohde on tunnettava kvaliteetti, väliaine on lihaskudos, aistinelimenä puolestaan joka puolelle eläimen ruumista ulottuvat hermot, joiden kautta havainnonmuodot siirtyvät yleisaistiin.

Sisäinen aistikyky jakaantuu myös viiteen osaan: yleisaisti, kuvittelukyky, diskursiivinen kyky, *vis elicitiva*, muodostava kyky ja kyky muistaa.

Yleisaisti on se joka aistii kaikkien yksittäisten aistien kohteet niiden erot huomioonottaen.

Kuvittelukyky on se joka aistii poissaolevan ikäänkuin läsnäolevana erottamatta ajankohtaa.

Vis elicitiva on se, joka tuo havaituista kohteista esiin ei-havaittavia asioita.

Muodostava kyky on se joka yhdistää havainnonmuodon toiseen.

Kyky muistaa on se, joka tuo mieleen aiemmin ajatellun ottaen huomioon ajankohdan eron.

Haluava kyky on se, jolla jokin pyrkii yhdessä edeltävän käsityksen kanssa näennäistä tai olemassaolevaa hyvänsä kohti.

Kyky liikkua paikallisesti on se, joka liikuttaa toimeenpanevia ruumiinosia eteenpäin hyvän saavuttamiseksi tai pahan välttämiseksi.

Kyky ymmärtää jakaantuu käsityskykyyn ja arvostelukykyyn.

Käsityskyky on se, joka ajattelee kohdettaan käsitteellisesti ja se jakaantuu aktiiviseen ja potentiaaliseen ymmärrykseen, jotka eroavat toisistaan kuin valo ja valaistu.

Arvostelukyky on se, joka hyväksyy toden ja hylkää väärän. Se jakaantuu spekulatiiviseen ja käytännölliseen osaan, jotka eroavat toisistaan päämäärien ja kohteiden suhteen.

Käytännöllinen jakaantuu synteresikseen, järkeen ja omatuntoon praktisen syllogismin premissien ja johtopäätöksen mukaan.

Järki jakaantuu ylempään osaan, joka arvostelee jumalallisten lakien mukaan ja alemmaan osaan, joka arvostelee inhimillisten lakien mukaan. Tämän perusteella ylempää osaa kutsutaan mieheksi ja alemmaa naiseksi.

Usingen: Psykologian harjoituksia (Exercitium de anima)

[Kysymysten luettelo]

[*Sielusta* 1. kirja]

1. Onko sielu psykologian varsinainen ja asianmukainen aihe?
2. Onko jokainen käsitys hyvä?
3. Kuuluuko jokainen käsitys arvokkaiisiin hyviin?
4. Ylittääkö psykologia muut tieteet arvossa ja täydellisyydessä?
5. Onko psykologia eräs vaikeimmista tieteistä?
6. Seuraako yleiskäsite vastaavaa yksilökäsitettä?
7. Saavatko aksidenssit aikaan suurimman osan substanssia koskevasta tiedosta?

[2. kirja]

1. Onko sielu substanssi?
2. Onko sielu orgaanisen ruumiin ensimmäinen aktuaalisuus?
3. Onko Filosofin esittämä sielun määritelmä hyvä?
4. Tuleeko olettaa samassa ihmisessä olevan useita substantiaalisia muotoja?
5. Onko sielulla vain viisi toisistaan ja sielusta reaalisesti erillistä kykyä?
6. Eroavatko sielunkyvyt toisistaan aktiivisuutensa ja kohteidensa kautta?
7. Onko sielu jokaisessa sielullisen olion ruumiin osassa?
8. Onko jokainen eläimen kvantitatiivinen osa eläin?
9. Voidaanko vegetatiivinen kyky jakaa oikein kasvamiskykyyn ja lisääntymiskykyyn?
10. Onko itsensä kaltaisen synnyttämisen kaikista luonnollisin toiminto eliöissä?
11. Onko aistiminen passiivinen kyky?
12. Vaaditaanko aistimiseen aktiivinen aistimiskyky?
13. Voiko aistimiskyky pettää varsinaisen kohteensa suhteen?
14. Ovatko yleiset aistihavainnon kohteet itsessään aistittavia?
15. Onko olemassa ainoastaan viisi yleistä aistihavainnon kohdetta?
16. Onko väri näköaistin varsinainen kohde?
17. Tarvitaanko valo värien näkemiseen väliaineen vai värien vuoksi?
18. Moninkertaistuuko valo väliaineessa yhtäkkisesti vai sukessivisesti?
19. Kuulemmeko jokainen Sokrateen puhuessa saman äänen?
20. Monistuuko haju väliaineessa reaalisesti vai intentionaalisesti?
21. Onko makuaisti tuntoaistin osa?
22. Onko tuntoaisti yksi vai useita aisteja?
23. Saako aistin päälle asetettu kohde aikaan aistimuksen?
24. Onko olemassa vain viisi ulkoista aistia?

25. Onko oletettava ulkoisten aistien lisäksi sisäinen yleisaisti?
26. Onko sisäisen yleisaistin lisäksi oletettava muita sisäisiä aisteja?
- [3. kirja]
1. Onko ymmärrys passiivinen kyky?
 2. Tuleeko ihmisen ymmärryksen olla riisuttu kaikesta ymmärryksen sisällöstä ennen ymmärtämistä?
 3. Onko ihmisen ymmärrys aineeton eli aineesta erillinen?
 4. Onko ihmisen ymmärrys ihmisruumiin substantiaalinen muoto?
 5. Kertooko luonnollinen järki ilman katolista uskoa, että ihmisen ymmärrys on ihmisruumiin muoto?
 6. Onko kaikissa ihmisissä yksi ja sama ymmärrys, jolla he ymmärtävät?
 7. Onko ihmisen ymmärrys tulevaisuutensa suhteen ikuinen?
 8. Onko potentiaalinen ymmärrys pelkkää potentiaalisuutta?
 9. Tuleeko aktuaalisen ymmärtämisen vuoksi olettaa aktiivinen ymmärrys?
 10. Kykeneekö ihmisen ymmärrys käsittämään itsensä?
 11. Onko jokainen yksinkertainen ymmärrysakti tosi?
 12. Voiko ymmärrys ajatella ei-olevan?
 13. Käsitetäänkö piste jonkin puutteena?
 14. Eroavatko ymmärryksen muodot reaalisesti ymmärrysaktista ja ymmärryksestä?
 15. Toimiiko ymmärrys muotojen varastona aktuaalisen ymmärtämisen lakattua?
 16. Voiko ihmisen ymmärrys käsittää samanaikaisesti useita asioita?
 17. Onko kaikissa eläimissä kyky liikkua paikan suhteen?
 18. Liikkuuko eläin vegetatiivisella kyvyllä, aistikyvyllä, haluavalla kyvyllä vai ymmärryksellä?
 19. Tekeekö luonto mitään turhaan ja puuttuuko siitä välttämättömiä seikkoja sekä onko siinä liikaa tarpeetonta?
 20. Onko samassa eläimessä halun suhteen vastakkainen halu?
 21. Onko kosketusaisti jokaiselle eläimelle välttämätön?